

*Матеріали міжнародного круглого столу
Ужгород, 14 липня 2022 рік*

UNIVERSITATEA DE VEST
"VASILE GOLDIȘ"
din ARAD

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ» ЮРИДИЧНИЙ
ФАКУЛЬТЕТ КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО
ПРАВознавства
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА КРАЇН ЄВРОПИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПРАВОСУДДЯ
АСОЦІАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ОСВІТНЬОГО
ТА НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В. ГОЛДІША (М. АРАД, РУМУНІЯ)**

УКРАЇНА НА СУЧАСНІЙ ГЕОПОЛІТИЧНІЙ ШАХІВНИЦІ СВІТУ: ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Матеріали міжнародного круглого столу

14 липня 2022 р.

К 65 Функціонування Україна на сучасній геополітичній шахівниці світу: феноменологічний та конституційно-правовий аналіз: матеріали міжнародного круглого столу, м. Ужгород, 14 липня 2022 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. – 120 с.

ISBN 978-617-8046-00-2

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Україна на сучасній геополітичній шахівниці світу: феноменологічний та конституційно-правовий аналіз», яка відбулася на базі юридичного факультету Ужгородського національного університету 14 липня 2022 р.

Справедливий Закон —
найвища суспільна мудрість

Батанов Олександр Васильович,
*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
провідний науковий співробітник відділу
конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
м. Київ, Україна*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Прийняття Конституції України та 26 річна історія її реалізації об'єктивно засвідчують не тільки правове оформлення нових політичних, соціально-економічних і духовних реалій держави і суспільства, а й, з одного боку, обумовлюють приєднання України до загальноновизнаних демократичних цінностей конституційного рівня, фундаментальне та системоутворююче значення серед яких займає доктрина верховенства права, та, з іншого боку, детонують перманентні процеси інтеграції, рецепції та конституціоналізації європейських цінностей та принципів у національну правову систему.

Інтеграційні процеси, які є найважливішим елементом сучасності, мають безсумнівний позитивний потенціал та колосальний вплив на формування сучасної системи міжнародних відносин, а також на конституційний розвиток суверенних держав, що зумовлює не лише

актуальність їх усебічного доктринального супроводу, а й, насамперед, значення системного конституційно-правового забезпечення. Під впливом інтеграційних тенденцій наш світ дедалі швидше рухається в напрямку створення глобального конституціоналізму, глобальної економіки та інститутів глобального управління. Форми інтеграційних процесів характерні для сучасного світу різні: тимчасові союзи держав, спроби знайти регіональні відповіді на глобальні загрози шляхом гармонізації політики в окремих сферах міждержавної взаємодії тощо.

Для України ці процеси і тенденції були і залишаються актуальними, особливо посилившись в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації та російсько-української війни, спричинивши докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому національному середовищі України, що обумовлює необхідність пошуку нових механізмів гарантування національної безпеки України та ефективного конституційно-правового забезпечення незворотності цивілізаційного вибору України, уособленням якого є європейська та євроатлантична інтеграція України.

Війна прискорила поступ України на шляху до членства в Європейському Союзі. Повномасштабне вторгнення росії не лише ускладнило й, водночас, динамізувало політичні, економічні, соціальні та інші процеси усередині нашої держави, а і кардинально змінило ситуацію на сучасній геополітичній шахівниці Європи та всього цивілізованого Світу. Зокрема, 23 червня 2022 року було ухвалене історичне рішення – надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі.

Звісно, для цього Україна повинна виконати ще ряд вимог щодо реформування Конституційного Суду, продовження судової реформи, антикорупційної політики, боротьби з відмиванням коштів, втілення антиолігархічного законодавства, узгодження аудіовізуального законодавства з європейським, змін законодавства про нацменшини. Проте це чіткий сигнал про те, що європейська сім'я чекає на Україну.

У цьому контексті особливого значення набуває реалізація положень Конституції України у частині щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Враховуючи безперечний політико-правовий та соціально-економічний потенціал та актуальність євроінтеграційного й євроатлантичного вектору зовнішньої політики України в сучасних умовах, зазначений курс було чітко визначено у преамбулі Конституції. Традиційно преамбула – складова переважної більшості сучасних конституцій. Вона є інтегральною частиною структури конституцій з відповідними юридичними наслідками. Разом із положеннями правового характеру до них нерідко включаються положення, що є політичними констатаціями. Наявність останніх підтверджує той факт, що сучасні конституції є не тільки актами найвищої юридичної сили, а й мають значення найважливіших юридичних документів.

Так, у преамбулі Конституції України, зокрема, визначено загальну мету прийняття Основного Закону, якою є забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, зміцнення громадянської злагоди

на землі України, розвиток і зміцнення демократичної, соціальної, правової держави. Преамбула Конституції порівняно з її основним текстом відрізняється не лише змістом та формою, а й урочистим стилем викладу [1]. Названі цілі визначають цінності, які посідають провідне місце в усій ієрархії суспільних цінностей, а тому вважаються загальнолюдськими, загальноцивілізаційними. Будучи закріпленими у преамбулі Конституції України, вони становлять ціннісну основу як її самої, так і всього суспільного ладу [2, с. 5].

У силу цього, конституція в цілому як основоположний документ найвищої юридичної сили у демократичній державі, так і, особливо, її преамбула, містить не ситуативні цілі та тимчасові речі – наміри, а фундаментальні принципи і засади. У тому числі не лише наміри інституційно та географічно інтегруватися до Європейського Союзу, а насамперед принципи, які наближають до системи європейських конституційних цінностей. Характерні для преамбул та вступних розділів конституцій прогностичні норми (норми-цілі), які можна вважати різновидом установчих норм, традиційно містять прогнози розвитку державного або суспільно-політичного ладу. Вони є нормами-еталонами, які дозволяють установити відповідність цілей та засобів конкретних правових приписів об'єктивним закономірностям суспільного розвитку. У свою чергу, досягнення цих цілей та реалізація євроінтеграційних та євроатлантичних прагнень України не повинно перетворювати відповідні телеологічні конституційні установки на застигли та нефункціональні норми-принципи (установчі норми) та норми-цілі (прогностичні норми).

Тобто йдеться не лише про інституціональні питання євроінтеграції та декларування євроатлантичних устремлінь держави, а, насамперед, про прагнення до реалізації відповідних цінностей та послідовну рецепцію відповідних стандартів.

Зазначимо й те, що положення Конституції України щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору містяться насамперед у преамбулі, зобов'язуючи «підтвердити» саме «європейську ідентичність Українського народу».

Безумовно, ні в політико-правовій доктрині [3–9], ні в практичній діяльності Української держави, її вищих органів та посадових осіб, не піддається сумніву євроінтеграційний та євроатлантичний вектор зовнішньої політики. Втім, конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції об'єктивно стикається з проблемами співвідношення концептів «європейська ідентичність» Українського народу [10] та «національна ідентичність» Українського народу [11]. Адже за умов формування та розвитку Європейського Союзу як новітньої наднаціональної політичної спільноти пошук європейської ідентичності став викликом як для нових громадян Європи та її еліти, так і для соціальних теоретиків.

В академічному, медійному, політичному, повсякденному та інших дискурсах визначення європейської ідентичності є досить неоднозначними та нерідко полярними. Вони коливаються від її тлумачення як вирішального практичного та теоретичного інструменту

подолання кризи Європейського Союзу до заперечення практичної значущості, а в теоретичному плані – до перетворення європейської ідентичності на концепт подібно до теорії нації-держави. При цьому, у доктрині, з одного боку, стверджується, що наявність європейської ідентичності не послаблює національну чи локальну ідентичність, оскільки за сучасних умов конструювання європейської ідентичності відбувається паралельно з реконструюванням національних ідентичностей; це актуалізує розрізнення не між національною та європейською, а між ексклюзивною (єдиною, фіксованою) та інклюзивною (множинною, гнучкою) ідентичностями [10].

З іншого боку, на сьогодні об'єктивно існує необхідність зміцнення та захисту української національної ідентичності, яка тривалий час вибудовувалася лише на основі історичної жертвовності та сучасній політичній проблемності. Українська політика формування міжнародного іміджу десятиліттями була заснована на популяризації трагедії української історії.

Водночас, Україна постійно звертається до Європи із закликом про допомогу у вирішенні нескінченних внутрішніх політичних та економічних проблем. Відтак, формування української національної ідентичності природно є первинним відносно утвердження європейської ідентичності в Україні. Свідченням тому є, зокрема, і те, що Конституцію України було прийнято, насамперед, «спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на

самовизначення» (преамбула). Звернемо увагу й на те, що згідно частини третьої статті 6 Договору про Європейський Союз (консолідована версія) закріплювалося, що Союз шанує національну ідентичність держав-членів.

Тобто, зафіксований у Конституції України стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору та обумовлений ним принцип підтвердження «європейської ідентичності Українського народу» не повинен на рівні конституційно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів входити у контрадикцію із принципом зміцнення та захисту національної ідентичності, що є важливою складовою суверенної державності.

Список використаних джерел

1. Нагребельний В. П. Преамбула. *Великий енциклопедичний юридичний словник* / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2012. С. 724.

2. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2011. 1128 с.

3. Волошин Ю. О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти:

монографія / за ред. М. О. Баймуратова. Київ: Логос, 2010. 428 с.

4. Гомонай В. В. Конституційно-правове забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Ужгород, 2020. 404 с.

5. Костенко А. М. Інтеграція України до Європейського Союзу: суперечності та шляхи їх розв'язання: дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Ужгород, 2009. 209 с.

6. Назаренко М. О. Комплексний механізм реалізації євроінтеграційної політики України: дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 – механізми державного управління. Одеса, 2014. 238 с.

7. Полтораков О. Ю. Європейська політична інтеграція в сучасній цивілізаційній системі: дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Київ, 2004. 199 с.

8. Стрельцова О. В. Конституціоналізація процесу асоціації України з Європейським Союзом: теорія та практика: монографія / за наук. ред. О. В. Марцеляка. Київ: Алерта, 2017. 532 с.

9. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень та 12.00.11 – міжнародне право. Харків, 2014. 474 с.

10. Пасісниченко А. В. Європейська ідентичність як дискурсивний феномен: особливості конструювання: дис. ... канд. соціолог. наук: спец.

22.00.01 – теорія та історія соціології. Харків, 2016. 217 с.

12. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.

Берч В.В.,

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри конституційного права

та порівняльного правознавства

Ужгородського національного університету,

<https://orcid.org/0000-0002-3837-4724>

ДО ПИТАННЯ ПРО УДОСКОНАЛЕННЯ ПОРЯДКУ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

Не є новиною той факт, що присяжні – це люди зі своїми власними переконаннями, поглядами на життя, амбіціями, емоціями та настроєм. Тому для того, щоб присяжні відчували себе комфортно і впевнено на судовому засіданні необхідно вжити ряд заходів, серед яких доцільно виділити такі:

створення необхідних умов для ознайомлення присяжних з особливостями судового процесу (проведення швидких тренінгів, лекцій, надання доступних за змістом пам'яток чи довідників з адаптивним матеріалом тощо);

забезпечення безпеки присяжних протягом усього періоду розгляду справи;

відбір присяжних для розгляду справи у судовому засіданні повинен здійснюватись рандомно, з допомогою відповідної автоматизованої системи випадкового вибору тощо.

Що стосується пропозицій щодо вдосконалення суду присяжних,

то можна було б встановити на законодавчому рівні обов'язок бути присяжним. Як зазначає А.Дроздова, у тих державах, де «бути присяжним» є правом, спостерігається тенденція відмови від участі у судовому засіданні у такий спосіб, що зумовлено насамперед з неможливістю бути присутнім на роботі, і, як наслідок, конфліктом з роботодавцем. Дослідниця зауважує, що шляхом вирішення такої проблеми може бути створення умов для заохочення роботодавців, до прикладу, пільгове оподаткування [1].

Існування суду присяжних в Україні передбачено Конституцією України, а положення Основного Закону, як зазначає В.Гавло, не можуть мати експериментальний характер, це програма діяльності і розвитку держави. Поряд з цим, наявність таких норм у Конституції зовсім не означає їх негайного виконання, оскільки їх дія, а точніше реальне втілення у правову дійсність, може відбуватися протягом тривалого періоду часу. Цікавою є позиція дослідника, відповідно до якої він у досліджуваному ключі пропонує розмежовувати поняття «експериментального» та «поетапного» запровадження суду присяжних. Так, з точки зору науковця, умови проведення експерименту і умови введення суду присяжних не збігаються. Якщо поетапне введення суду присяжних передбачає більш тривалу і постійну діяльність, яка повинна завершитися введенням інституту суду присяжних поступово на усій території держави. Умови проведення правового експерименту (застосування експериментального способу) є іншими, оскільки вони, у першу чергу, повинні бути розробленими шляхом теоретичного

обґрунтування, здійснення організаційної підготовки, урахування прав та свобод учасників процесу тощо [2].

На наше переконання, така позиція є дещо сумнівною. Правовий експеримент, як правило, проводиться для того, щоб зрозуміти чи система запрацює, чи треба щось доопрацювати, скоригувати. Погоджуючись з позицією В. Гавло щодо специфіки поетапного введення суду присяжних та визначених ознак правового експерименту, зазначимо, що перше теж не може існувати без належної теоретичної бази, проведення організаційних заходів та цілком точно повинно здійснюватись із дотриманням визначених чинних законодавством норм, у тому числі і тих, котрі стосуються взаємодії учасників процесу, що проявляється у можливості скористатися своїми наданими законом правами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дроздова А. Суд присяжных: история и современность. 2014. №11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sud-prisyazhnyh-istoriya-i-sovremennost-1> (дата обращения: 24.05.2021).
2. Гавло В.К. Суд присяжных правовая реальность. 2010. №1-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sud-prisyazhnyh-pravovaya-realnost> (дата обращения: 25.05.2021).

Бєлов Д.М.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права*

та порівняльного правознавства

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

Заслужений юрист України

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРНІТЕТ – ДОРОГОВКА ЗМІСТУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Двадцять два роки тому 16 липня 1990 року Верховна Рада УРСР ухвалила Декларацію про державний суверенітет України. Цей документ відіграв надзвичайно важливу роль у становленні в державі конституційного ладу на демократичних засадах, заклав цінності, які стали фундаментальними для Конституції 1996 року, а також для всього конституційного законодавства.

Конституціоналізм як політико-правова категорія та доктринальне вчення з'являється після виникнення та утвердження конституції держави в сучасному розумінні цього терміна. Він є нерозривним і безпосередньо походить від конституції держави. Хоч не завжди факт наявності конституції автоматично означає появу тієї чи іншої моделі конституціоналізму. Однак без появи (наявності) самої конституції (в широкому розумінні цього поняття), говорити про конституціоналізм не доводиться. Змістовну основу, саму суть конституціоналізму, на думку

В. Шаповала, виражає формула: «конституційно-правова норма + практика її реалізації» [1, с. 135]. Тому дещо дивно, на наш погляд, коли в окремих працях, у тому числі і монографіях, звучать такі висловлювання: «античний», «середньовічний», «тоталітарний» чи «радянський конституціоналізм», оскільки в ті часи конституції як такої (в сучасному розумінні цього поняття) просто не існувало. Однак саме в попередні часи (*часи перед появою конституції як такої – Д.Б.*) закладалися, власне, основи майбутнього явища – конституціоналізму [2, с. 98].

Конституція України є частиною національної правової системи, її ядром, виступає «координатором системи законодавства» [3, с. 40]. Але, як зазначає Ю. Тихомиров, не зважаючи на те, що Конституція, ніби знаходиться в середині правового масиву, її вплив не обмежується зв'язком «акт-акт». Усі елементи правової системи в свою чергу також впливають на конституцію [4, с. 15].

З одного боку, Конституція – це свого роду конструкція, на якій будується практично все законодавство [5, с. 211]. Саме Конституція визначає характер поточного законодавства, процес правотворчості – встановлює, які основні акти приймають різні органи, їх назви, юридичну силу, порядок і процедуру прийняття законів [6, с. 87]. Розвиток законодавства можливий лише в параметрах, закріплених у Конституції, що слугує важливою умовою забезпечення його єдності, внутрішньої узгодженості [7, с. 79]. Як зазначає С. Шевчук, конституційні норми сформульовані у вигляді відкритого тексту, а, отже, становлять «пусті

судини», які треба заповнювати конкретним змістом [8, с. 7]. Тому прийняття нової конституції в державі, зазвичай, викликає значні зміни й оновлення поточного законодавства. Не є винятком і Україна. Хоча, як відзначає В. Опришко, «чинне законодавство поки що не вписується в правове поле, визначене Конституцією України» [9, с. 118].

Однак, поняття конституції неможливо розкрити повною мірою без з'ясування питання не тільки про її юридичну, а й соціально-політичну природу.

На думку М. Савчина, верховенство конституції має підкріплюватися певними інституційними та процедурними гарантіями. Лише у своїй сукупності вони визначають природу конституції. Інституційні та процедурні гарантії визначають певні критерії щодо якості законодавства, адміністративної та судової практики. Таким чином, природа конституції та конституційного порядку зумовлені проблемою статичності та динаміки конституційної матерії. На визначення природи конституції також впливає соціальне середовище, оскільки реальні конституційні правовідносини зумовлені певним типом суспільства, цивілізації загалом. На природу конституції впливає правова традиція, в основі якої лежить парадигма конституціоналізму, конституційна свідомість і культура, національні традиції урядування, система соціальних цінностей. Яким чином поєднуються ці складові у процесі оформлення конституції та побудові конституційного порядку зумовлює різноманітність підходів у визначенні природи конституції [10, с. 256].

Конституція виконує функцію легітимації суспільного порядку. Тому у формі конституційних принципів визначається демократичний доступ до посад через демократичні вибори та засадничих принципів поділу влади (*переважно через парламентаризм та судовий конституційний контроль – Д.Б.*), а також щодо обмеження влади, які здійснюються переважно через правові гарантії прав і свобод людини [11, с. 204-205]. З інституційної точки зору конституція втілюється у забезпеченні консолідації демократії, представництва народу шляхом проведення вільних і періодичних виборів, режимі парламентаризму та судовому конституційному контролю.

У нормативному розумінні до конституції входять як норми, що містять конкретні приписи, так і норми, що визначають загальні правові засади втручання у приватне життя. Відповідно, конституція має як вертикальну, так і горизонтальну структуру. Вертикальна структура конституції стосується власне її приписів, горизонтальна – визначає сукупність принципів права (норм-принципів), що діють як у сфері публічного, так і приватного права. Таким чином, конституція у нормативному сенсі поширюється як на сферу публічного, так і приватного права [10, с. 256].

За своїм змістом конституція виражає: а) суспільний консенсус щодо соціальних цінностей, які забезпечуються правовим захистом; б) способи здійснення демократичних процедур та контролю народу над публічною владою; в) легітимацію публічної влади; г) межі втручання публічної влади у приватну автономію особи; д) правовий механізм

міжнародного співробітництва держави. Таким чином, конституція за змістом є певним типом соціального порядку, що базується на визначенні легітимних рамок правління з метою забезпечення суспільного блага (балансу публічних і приватних інтересів).

У формально-юридичному значенні конституцію розуміють як Основний закон, який має установчий характер і володіє верховенством. Слід погодитися з М. Савчиним, що як нормативно-правовий акт Конституція України має такі властивості [10, с. 259]:

а) установчий характер – конституція є актом установчої влади; звідси, конституцію не можна розглядати як результат законотворчості парламенту, який власне й засновується конституцією та зв'язаний її приписами. Конституція, таким чином, закладає засади організації суспільства та держави, визначає основи правового статусу особи, зміст і напрямки діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, засади діяльності інститутів політичної системи та засади демократичного ладу в країні.

Оскільки народ у демократичній державі визнається носієм суверенітету та єдиним джерелом влади, тільки він володіє її вищим проявом – установчої владою. У зміст останньої вкладається саме право приймати конституцію та за допомогою неї створювати ті основи суспільного та державного устрою, які вибирає для себе той чи інший народ. Тільки установча влада може змінити, в тому числі й найрадикальнішим чином, основи устрою суспільства та держави. Вся історія конституційного розвитку як нашої країни, так і зарубіжних країн,

служить тому підтвердженням. Через конституції отримували легітимність принципові зміни всього суспільного ладу.

Саме на визнанні установчої природи конституції ґрунтуються особливий порядок її прийняття, верховенство, її роль у всій правовій системі держави, незаперечність конституції для всіх заснованих нею ж влади, в тому числі для законодавчої.

У зарубіжній науці конституційного права концепція, відповідно до якої проводиться різниця між установчої владою та владою встановленою, представлена досить широко. А в Німеччині вона отримала пряме вираження в самій конституції. У її преамбулі сказано: «.. Німецький народ в силу своєї установчої влади створив собі справжній Основний закон».

Установча природа конституції проявляється й у тому, що її приписи виступають як першооснови, є первинними. Це означає, що для встановлення положень конституції не існує жодних правових обмежень. Не може бути такої правової норми, яка не могла б бути включена до конституції за ознакою того, що вона не відповідає якомусь правовому акту даної держави. Так, закони в Україні не можуть суперечити Конституції. Зрозуміло, з цього не випливає висновок про те, що зміст конституційних положень визначається довільно, що до конституції можуть бути включені будь-які норми;

б) основний закон – конституція є ядром правової системи, на її основі розробляються та приймаються нормативно-правові акти, вона

закладає програму, загальні напрямки правотворчої роботи в державі, консолідує систему джерел національного права;

в) найвища юридична сила – ніякий інший нормативний акт не може викривляти зміст конституції, вона створює такий порядок, коли право та закон не повинні розходитися. Конституція України займає найвище положення серед нормативно-правових актів, які не повинні суперечити їй, а відповідати їй основним принципам та духом.

г) горизонтальний ефект – конституція однаковою мірою є основою для норм публічного та приватного права; такий нормативний вплив конституції на правову систему країни втілюється через конкретизацію конституційних принципів та прав і свобод людини на рівні поточного законодавства та конституційної юриспруденції;

г) верховенство Конституції щодо міжнародних договорів, які вносяться до парламенту для проходження процедури ратифікації; це положення стосується також щодо належним чином ратифікованих парламентом міжнародних договорів;

д) пряма дія конституційних норм означає обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб застосовувати безпосередньо положення Конституції при наявності прогалин у праві або у випадку суперечності між конституційними нормами та нормами закону; якщо у ході правозастосування неможливо зняти таку суперечність, тоді таку колізію остаточно вирішує Конституційний Суд України;

е) особлива процедура прийняття – конституція в сучасному значенні цього поняття є актом, який, як правило, приймається народом або від імені народу. Характерно, що виникнення в XVII столітті самої ідеї про необхідність такого акту, як конституція, було пов'язано саме з цією її рисою.

Список використаних джерел:

1. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. К.: АртЕк, Вища шк., 1997. 511 с.
2. Стецюк П.Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму. Частина перша: Посібник для студентів. Львів: Астролябія, 2004. 232 с.
3. Степанов И.М. Конституция и политика. М. 1984. 173 с.
4. Тихомиров Ю.А., Котелевская И.В. Правовые акты : Учеб.-практ.и справ.пособие. М. : Юринформцентр. 1999. 380 с.
5. Оніщенко, Ольга Вікторівна. Конституція України як основне джерело конституційного права України. Дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук спец. : 12.00.02 – «конституційне право. Київ, 2005. 216 с.
6. *Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России. М.: Юристъ. 2003. 585с.*
7. Лучин В.О. Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 687 с.
8. Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції: Навч. посіб. Х. : Консум, 2002. 394 с.

9. Опришко В.Ф. Конституція України – основа системи національного законодавства. Правова держава. Щорічник наукових праць. Інститут держави і права ім.В.М.Корецького НАН України. Вип.14. К.: Видавничий Дім «Юридична книга», 2000. С. 118-125.
10. Савчин М.В. Конституціоналізм і природа конституції: Монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2009. 372 с.
11. Циппеліус Р. Філософія права. К.: Тандем, 2000. 811 с.
12. Bielov D., Hromovchuk M. The Basic Law of the State: Legal and Political Content. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5. No. 3. P. 59–66.
13. Bielov D., Aristova I., Hromovchuk M. The History of the Paradigm of Constitutionalism at the Present Stage of Development of the Post-Soviet States (On the Example of Ukraine). *Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica*. Issue № XVI. 2019. p. 265-273.
14. Рогач О.Я., Белов Д.М. Категорія «парадигма» в сучасних умовах функціонування української держави: теоретичні засади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 1. 2022.

Грицьків А.В.

*аспірант кафедри європейського права
Львівського національного університету*

*імені Івана Франка
Львів, Україна*

СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ: СТРАТЕГІЯ, СТРУКТУРИ ТА МЕХАНІЗМ

Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю виражається у скоординованих діях держав у рамках міжнародних організацій та в одноманітності проведеної ними політики. Завдяки такій співпраці Україна може ефективно розшукувати й повертати підозрюваних у серйозних злочинах, які переховуються на території зарубіжних країн, зокрема країн Євросоюзу та їхніх партнерів.

Серед усіх видів міжнародного розшуку найбільший інтерес становить, судячи із запиту, розшук з використанням каналів і можливостей Інтерполу. Відповідно до п. «д» ст. 26 Статуту МОКП – Інтерполу Генеральний секретаріат підтримує контакти з національними та міжнародними органами, при цьому питання, пов'язані з розшуком злочинців, вирішуються через Національні центральні бюро [1, с. 342].

Україна вступила до Інтерполу згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про вступ України до Інтерполу» від 30 вересня

1992 р. № 5553 [2]. Пунктом 1 постанови Кабінету Міністрів України «Про Національне центральне бюро Інтерполу» від 25 березня 1993 р. № 220 визначено, що взаємодія правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав щодо вирішення питань боротьби зі злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни, здійснюється лише через Національне центральне бюро Інтерполу. Міністерство внутрішніх справ виступає як Національне центральне бюро Інтерполу.

Міжнародний характер сучасного тероризму вимагає вироблення спільних стратегій протистояння йому як у світовому масштабі, так і в рамках регіональних міжнародних співтовариств. З огляду на це, країни ЄС ратифікували Амстердамський договір, відповідно до якого було створено структури та механізми, що сприяють співробітництву в судовій та правовій сферах, такі як Європейське поліцейське відомство (Європол – EUROPOL) та спеціальний підрозділ Євроюст (EUROJUST) у складі прокурорів національних держав, суддів та офіцерів поліції – так би мовити, прообраз Європейської прокуратури. Його завдання – координація діяльності прокуратур національних держав, а також розслідування у співпраці з Європолом злочинів європейського масштабу, зокрема пов'язаних із відмиванням грошей та поширенням наркотиків. Поштовхом для ухвалення рішення про створення Євроюсту послужили саме терористичні атаки на «вежі-близнюки» та Пентагон США 11 вересня 2001 р.

Принагідно зазначимо, що 1992 року на зустрічі у Брюсселі

міністрів внутрішніх справ та юстиції держав-членів ЄЕС (нині – Європейського Союзу, ЄС) була також створена регіональна поліцейська організація, що отримала назву «ЄВРОПОЛ». З 1994 року штаб-квартира цієї організації є у Страсбурзі (Франція). Держави, що входять до ЄС, організували єдину систему обліку кримінальних відомостей. Вони створили центральний банк електронної інформації, який акумулює дані про осіб, котрі скоїли злочини чи становлять оперативний інтерес, про викрадені автомобілі, гроші тощо.

Європейський Союз також поставив за мету зробити екстрадиційну процедуру більш гнучкою й широкою за своїм охопленням. Договірні норми в межах ЄС постійно розширюються. Так, до фундаментального міжнародно-правового акта Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р. було додано розділ III, гол. 4 «Екстрадиція» в Шенгенській угоді 1990 р.; ст. 31 розділу VI Договору про ЄС 1992 р. (Маастрихтський договір). Окрім того, діють Конвенція про спрощену процедуру екстрадиції від 10 березня 1995 р. та Конвенція про екстрадицію від 27 вересня 1996 р.

На підставі викладених вище документів було прийнято Програму заходів щодо розробки єдиного Європейського ордеру на арешт (European arrest warrant) у 2001 році. 13 червня 2001 р. було прийнято Рамкове рішення Європейської ради «Про європейський ордер на арешт та процедури передачі осіб між державами-членами». Багато держав ЄС ратували за введення цього ордеру з 2004 року, а Італія наполягала на його введенні з 2007-го. Європейський ордер дає можливість спростити

процедуру екстрадиції, а одним із суттєвих нововведень цього ордеру є відсутність вимог щодо дотримання принципу «подвійного зобов'язання», тобто діяння має бути визнано злочином і в державі його скоєння, і в державі суду чи державі, де ховається розшукувана особа.

У 2005 р. єдиний ордер на арешт був запроваджений у країнах ЄС, завдяки чому щороку в країнах ЄС здійснюється приблизно дві тисячі арештів.

У квітні 2007 р. Європейський Верховний суд підтвердив законність цього ордеру, що схвалено Європейською комісією країн ЄС. У рішенні суду було ще раз наголошено, що доводить принцип подвійного зайве, оскільки особи зазнають арешту за 32 пунктами за тяжкі злочини, які визнаються такими всіма державами ЄС.

Європейський ордер на арешт не пов'язаний із повним демонтажем європейського механізму екстрадиції. Конвенція 1957 р., як і раніше, регулюватиме відносини щодо видачі держав ЄС з іншими державами, які не входять до цього Союзу. Спрощена процедура видачі осіб підлягає застосуванню лише між державами, що входять до інтеграційного європейського об'єднання, тобто Європейського Союзу.

Угода між Україною та Європолом про стратегічне співробітництво була підписана 4 грудня 2009 р. у Києві під час саміту Україна-ЄС. У 2010-му в Україні був створений Національний контактний пункт Європолу. 14 грудня 2016 р. між Україною та Європолом була підписана Угода про оперативне та стратегічне співробітництво, яка набула чинності 12 липня 2017 р. та припинила дію

попередньої угоди від 2009 р. Оновлена угода спрямована на встановлення відносин співробітництва між Україною та Європолем для підтримки України і держав-членів Європейського Союзу в запобіганні і боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності, зокрема шляхом обміну інформацією між Україною та Європолем.

Водночас ст. 4 Угоди визначає, що, крім обміну інформацією, співробітництво може охоплювати, відповідно до визначених рішенням Ради Європолу завдань Європолу, обмін спеціальними знаннями, загальними зведеннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань, інформацією про методи запобігання злочинності, участь у навчальних заходах, а також надання консультацій та підтримки в окремих кримінальних розслідуваннях. Тобто в рамках угоди українські поліцейські отримали можливість брати участь у спільних поліцейських заходах з колегами з Євросоюзу, обмінюватися стратегічною й оперативною інформацією та аналізувати її, встановлювати місцеперебування злочинців, які в розшуку, створювати міжнародні слідчі групи та брати участь у таких групах.

За угодою національним контактним пунктом Європолу для України є відділ по взаємодії з Європолем Національної поліції України, що входить до складу департаменту

міжнародного поліцейського співробітництва. Цей відділ є центром координації та забезпечення взаємодії правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних країн з питань, що належать до

сфери діяльності Європолу. У частині обміну інформацією співпраця між Україною та Європоллом тривала і до підписання оновленої угоди – 11 березня 2015 р. сторони підписали Меморандум про взаєморозуміння щодо встановлення захищеної лінії зв'язку, який став правовою основою для обміну інформацією між сторонами в режимі реального часу [3].

Таким чином, роль міжнародних організацій (Інтерпол, Європол та ін.) у боротьбі зі злочинністю велика і полягає насамперед у координації міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю, що охоплює інформаційний обмін, професійно-технічну допомогу, договірно-правову координацію. Саме Інтерпол та Європол проводять основну практичну роботу в процесі розшуку осіб, які вчинили злочин. При цьому найважливішою формою співробітництва є видача особи, яка вчинила злочин. Ці організації виконують координаційну функцію, забезпечуючи ефективність зусиль, що вживаються державами у розкритті, попередженні злочинів, а також розшуку, затримання та покарання винних у їх скоєнні. Відтак, для подолання терористичних загроз у світі важливі такі аспекти: ефективна діяльність Європолу та Інтерполу для зміцнення співробітництва між поліцейськими й суддівськими органами; подальший розвиток взаємного визнання судових рішень, зокрема прийняття Європейського ордеру на надання свідчень; ратифікація відповідних міжнародних договорів та конвенцій; розробка принципу доступу до інформації правоохоронних органів країн-членів ЄС тощо.

Література:

1. Нерсесян А. С. Правові аспекти видачі особи на підставі європейського ордеру на арешт. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 342-346.
2. Про вступ України до Інтерполу: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.1992 № 5553. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.06.2022).
3. Гальчинський Ю. Як Україна співпрацює з Європолем та Євроюстом. *Юридична газета*. 2020. 9 груд. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/yak-ukrayina-spivpracuyue-z-evropolom-ta-evroyustom.html> (дата звернення: 22.06.2022).

Громовчук М.В.,

*доктор юридичних наук, доценткафедри
конституційного права та порівняльного
правознавства ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ПРИНЦИП ГУМАНІЗМУ В КОНСТИТУЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ

У системі цінностей українського демократичного суспільства на першому місці стоїть людина (ст. 3 Конституції України). Проте взаємозв'язки суспільства й особи, громадянина та держави продовжують ускладнюватись, більш взаємозалежними стають їх інтереси й проблеми, підвищується їх взаємна відповідальність. Усі ці явища та процеси потребують глибокого осмислення, узагальнення і відображення в законодавстві. При цьому, важливе місце посідає проблема конституційно-правового статусу людини і громадянина. Центральний елемент якого – це права та свободи людини і громадянина. Система яких, за вірним твердженням О. Старобора, не може існувати без певних ідей, які закладені в їх основу. Ними є принципи конституційно-правового статусу людини і громадянина [4, с. 22].

Статтею 3 Конституції України встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх

гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Таким чином, діяльність держави повинна бути спрямована на забезпечення дотримання усіх встановлених прав та свобод людини. Так що цілком очевидно, що всі ці правові аксіоми покликані забезпечувати індивідуальні права і громадянські свободи. Основоположним принципом права, за вірним твердженням Е. Труханова, слід визнати принцип гуманізму, який є соціальним ідеалом, відповідно до якого людина – ключова цінність демократичного суспільства, а лейтмотив і мета всієї системи права – забезпечення його прав і свобод. Гуманізм – наскрізний і найбільш фундаментальний принцип права, що означає визнання цінності людини, повагу до його гідності, забезпечення необхідних умов і можливості дотримання її прав і свобод, прагнення до її блага як до мети суспільного прогресу. Саме від того, наскільки даний принцип реалізований в праві, наскільки глибоко його значення осмислюється суспільною свідомістю, залежить подальший розвиток права і всього людства в цілому [38, с. 27].

Так, у сучасній філософській літературі під гуманізмом (*від лат. humanus — людяний*) розуміють систему світоглядних орієнтирів, центром яких є людина, її особистість, високе призначення та право на вільну самореалізацію. Гуманізм визначає вивільнення можливостей людини, її благо критерієм оцінки соціальних інститутів, а людяність — нормою стосунків між індивідами, етнічними й соціальними групами, державами [39, с. 134]. Гуманізм як риса світової культури збагатив етичну думку визнанням самоцінності людського та земного життя.

Звідси поступово розвинулася ідея щастя, справедливості та рівності людей [40, с. 6].

Існує досить багато філософських визначень поняття гуманізму. Одне з них визначає гуманізм як визнання цінності людської особистості, її права на вільний розвиток і прояв своїх здібностей, право на свободу і щастя, затвердження блага людини як критерію оцінки суспільних відносин [41, с. 14].

Не ставлячи за мету дослідження історії розвитку цього явища, лише зауважимо, що найвдалішою спробою проникнути в його суть є діалектичне протиставлення з його антиподом – антигуманізмом. Антигуманізм – це, передусім, обмеження, які перешкоджають зростанню творчості вище рівня, який вважається в культурі, в суспільстві звичним. Він виступає у формі заборони на інновації, в проголошенні цінності, недоторканості певних догм. Конкретний зміст історії людства постійно містить різні скерування людей. Історію людства можна розглядати як історію боротьби свободи і несвободи, рабства, творчості – з її історичними обмеженнями. І найважливішим елементом змісту історичного процесу якраз і є боротьба гуманізму й антигуманізму [40, с. 6].

За своєю сутністю, пише С. Погребняк, гуманізм – це світогляд, у центрі якого – ідея людини як найвищої цінності, ідеологія, що орієнтується насамперед на позитив людини при визнанні її негативу, який потребує контролю й обмежень. У найбільш узагальненому вигляді гуманізм – це філософський, етичний і природно-правовий принцип, що

надає людині статусу абсолютної цінності [42, с. 33]. При цьому, вірно зауважує цитований нами вчений, вищі гуманітарні засади, зумовлені сутністю суспільства та прагненням людини до високого, гідного становища, реалізуються передусім у цінностях природного права. Однак, зауважує дослідник, гуманізм поряд зі свободою, справедливістю та рівністю, без сумніву, є також однією з основних засад позитивного права. Це обов'язково необхідно враховувати під час створення, реалізації, застосування й тлумачення юридичних норм [42, с. 34-35].

Вітчизняний науковець М. Костицький, вважає, що гуманізм стверджує цінність людської особистості, людського існування, гідність, права, свободи кожної людини [41, с. 13]. В той же час, відомий конституціоналіст А. Колодій принцип гуманізму відносить насамперед до загальносоціальних принципів права, що акумулюють у собі витоки духовного життя суспільства, а принцип гуманізму права – до власне принципів права (суб'єктивного). Як відзначає цитований нами вчений, останні прямо опосередковують і включають до своєї органіки певну частку змісту загальносоціальних принципів, що мають вирішальне значення для правової системи [43, с. 38].

В той же час, пише Г. Калінічева, гуманізм як шляхетна ідея не міг не знайти свого втілення в праві. Він є однією з найсуттєвіших, органічно властивих праву якостей, з якою пов'язаний так званий другий вимір права як духовного явища. Право ніби переводить гуманістичні ідеали й принципи з соціально-етичної площини в юридичну, внаслідок чого гуманність набуває статусу правового поняття. З цих причин сучасне

право іноді афористично визначають як обіцянку людяності, надану однією частиною людей іншій і гарантовану законом [44, с. 2].

За П. Рабіновичем, однією з визначальних рис Конституції України є її гуманістична спрямованість. Виявляється це, пише вчений, зокрема, в тому, що, по-перше, найбільшу частину статей Основного Закону (майже третину) присвячено саме правам і свободам людини й громадянина; по-друге, він закріплює низку таких прав і свобод, яких не було в жодному з попередніх українських конституційних актів; і нарешті, по-третє, конституційні положення з цих питань змістово (а часто й текстуально) збігаються з положеннями, зафіксованими у фундаментальних міжнародно-правових актах з цієї проблеми – Загальній декларації прав людини, міжнародних пактах, Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини та інших [45, с. 92].

В той же час, А. Колодій та А. Олійник, на наш погляд вірно відзначають, що держава з усіма її владними органами повинна стати головним гарантом забезпечення конституційних прав, свобод та обов'язків. Водночас, пишуть науковці, вона сама повинна реформуватися, виходячи з того, що побудову правової держави потрібно розпочинати із забезпечення цих прав, свобод та обов'язків, бо останні є складовою загальносоціального принципу гуманізму. Гуманізм — це принцип, згідно з яким вищою цінністю є самоцінність кожної людини в сукупності з її невід'ємними правами. Його складовими є доброта, милосердя, співчуття, співпереживання, увага до людини, прагнення

допомогти їй зайняти гідне місце в житті, позбавитися всього негативного [46, с. 208].

Відповідно до інших міркувань, тенденція посилення в сучасному праві гуманістичної складової пов'язується з визнанням особливого значення ідеї гідності людини, що легітимує такі стандарти, як свобода, рівність, справедливість, основоположні права людини, й визначає їхній зміст. Вона ґрунтується на поширеному в моральній філософії твердженні, що самого лише принципу справедливості вже недостатньо для існування людської громади. Дуже важливо, щоб поважався такий тип суспільних відносин, який підносить індивідів через виокремлення їх особливостей, який робить їх важливими для інших, такими, на яких зважають у групі, які є вартими уваги [42, с. 35].

Гуманізм правових приписів виражається, пише С. Чеботарьов, і в тому, що вони гарантують недоторканість особи: ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню; усі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поводження і повагу їх гідності тощо. Таким чином, у своїх найкращих зразках право концентрується навколо людини, його цінностей та інтересів, забезпечує їх захист, створює умови для реалізації потенціалу людини, хоча й не гарантує результат цієї реалізації без її власних зусиль. В цілому гуманізація, відзначає вчений, - одна з основних сучасних тенденцій розвитку прав і свобод людини і громадянина. Ця тенденція пов'язується з визнанням особливого значення ідеї гідності людини, яка легітимує і визначає юридичний зміст

таких стандартів, як свобода, рівність і справедливість, конституційні права людини. Гідність людини, за твердженням науковця, розглядається як провідний гуманістичний концепт, як «архімедова точка опори» сучасного західного права і сучасної конституційної держави, що ґрунтується на кантівському вченні про моральну автономію особи. Це знайшло втілення в Загальній декларації прав людини. Ця ідея втілена в задекларованих в Конституції України загальних принципах (відповідно до ст. 3, людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю). Саме ця конституційна норма справедливо розглядається як юридичний фундамент гуманістичного спрямування розвитку суспільного та державного життя в Україні [49, с. 79].

Одним з компонентів, на наш погляд, є стан рівня моральності суспільства, досягнення найвищого розвитку суспільства безпосередньо пов'язане з рівнем розвитку члена такого суспільства, громадянина, посадової особи і т.д. У суспільстві з високим рівнем моральності та моралі не має значення, формалізовані ці права чи ні, тому що реалізація прав людини в такому суспільстві є природною.

Так, на думку Ч. Кулі, людина не існує поза соціального порядку, і тільки на його основі він може удосконалювати свою особистість, причому лише в тій мірі, в якій сам цей порядок досконалий. Далі автор зазначає, що будь-яка людина в будь-який період свого життя вільна або невільна залежно від того, опиниться вона чи ні в умовах, які сприяють повному й гармонійному розвитку її особистості [51, с. 75].

П. Новгородцев, в свою чергу, зауважив, що нові завдання правової держави більш ніж будь-які інші вимагають зміцнення та підтримки з боку факторів моральних, засобів виховання та всяких способів громадського впливу на уми і характери людей, що мусять вільними зусиллями суспільства створювати більш досконале суспільство [52, с. 25]. Б. Чичерін в своїх працях пише про те, що будь-яка дія відбувається під впливом відомого внутрішнього або зовнішнього спонукання або через досягнення певної мети. Далі автор підкреслює, що коли відповідно до юридичного закону дію викликано не страхом зовнішнього покарання, а усвідомленням обов'язку, вона отримує моральний характер [53, с. 12].

Реформування конституційного ладу, що відбувається в нашій державі, зумовлює нове значення принципу гуманізму, як фундаментального принципу права, що дозволяє конкретизувати і повному окреслити його зміст. Викладені обставини підтверджуються тим, що багато сучасних провідних правознавці, що стоять на різних позиціях, в той же час, виділяють принцип гуманізму, як невід'ємний принцип права і законодавства. При цьому на сьогоднішній день немає чіткого законодавчо закріпленого терміну «гуманізм», практично не розробляються нові концепції про зміст даного принципу в правовій науці. У той же час, за вірним твердженням Е. Труханова, питання гуманізму в контексті сучасності було і залишається ключовим в науці конституційного права, теорії держави і права, філософії права, в

розумінні суті прав і свобод в різних сферах людської життєдіяльності [38, с. 28].

Таким чином, гуманізм, на наш погляд, як правова категорія, являє собою світогляд, що розглядає людину як вищу, самодостатню і самоусвідомлюючу цінність. Гуманізм виражає ставлення до людини принаймні з двох боків: визнає соціальну цінність людської особистості й відкидає все, що є несумісним з такою її оцінкою. Отже гуманізм є певною моральною вимогою до поведінки людей, тобто певною категорією морального усвідомлення людини найвищою соціальною цінністю в державі.

Список використаних джерел:

1. Морозова Л.П. Гуманізм: особливості історичного розвитку. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/morozova.php>
2. Живулина Т.Л. Права человека в современных теориях правопонимания : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Н. Новгород: РГБ, 2007. 220 с.
3. Явич Л.С. Общая теория права. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. 285 с.
4. Старобор О.В. Принципи конституційно-правового статусу людини і громадянина. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2012. № 2. С. 22-25.

5. Воронов А.А. Роль адвокатуры в реализации конституционного права на квалифицированную юридическую помощь : дисс.докт.юрид.наук по спец. 12.00.11 - судебная власть, прокурорский надзор, организация правоохранительной деятельности, адвокатура. М., 2008. 490 с.

6. Кудрявцев В.Н., Лукашева Е.Л. Новое политическое мышление и права человека. Вопросы философии. 1990. № 5. С. 3-11.

7. Акимов Н.А. Вооруженные конфликты: понятие, виды, причины и способы разрешения. Военно-юридический журнал: Федеральное издание. 2010. № 4. С. 2-5.

8. Бремс Е. Вороги чи союзники? Фемінізм та культурний релятивізм як дисидентські голоси в розмові про права людини. Права людини: концепції, підходи, реалізація : Пер. з англ. / Під ред. Б. Зізік. К.: Вид-во "Ай Бі", 2003. С.145-173.

9. Доннеллі Дж. Культурний релятивізм та універсальні права людини. Права людини: концепції, підходи, реалізація : Пер. з англ. / Під ред. Б. Зізік. К.: Вид-во "Ай Бі", 2003. С.129-144.

10. Мархгейм М.В. Конституционная система защиты прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации: Дис.... д-ра. юрид. наук / М.В.Мархгейм - Москва, 2005. - 384 с.

11. Воронов А.А. Роль адвокатуры в реализации конституционного права на квалифицированную юридическую помощь : дисс.докт.юрид.наук по спец. 12.00.11 - судебная власть, прокурорский надзор,

организация правоохранительной деятельности, адвокатура. М., 2008. 490 с.

12. Миронова Т.К. Основные права человека в Конституции и международно-правовых нормах. *Гражданин и право*. 2006. № 4. С. 3-7.

13. Лукашева Е.Л. Права человека: геополитический подход. *Государство и право*. 2001. №5. С. 87-90.

14. Гурлев В.В., Гурлев Л.В. Социальное государство и общество. СПб, 2002. 312 с.

15. Загоруй І.С. Поняття «права людини»: теоретико-правові підходи до розуміння прав людини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. № 2. С. 66-82.

16. Букач В. Зміст конституційних прав і свобод громадян. *Право України*. 2001. № 9. С. 28-31.

17. Рабінович П.М. Права людини та їх юридичне забезпечення (основи загальної теорії права і держави): Навч. посібник. К., 1992. 330 с.

18. Миронова Т.К. Основные права человека в Конституции и международно-правовых нормах. *Гражданин и право*. 2006. № 4. С. 2-8.

19. Тимошенко В.І. Юридична і фактична рівність: проблеми розмежування. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Вип. 33. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2006. С.2.

20. Лукашева Е.Л. Права человека: геополитический подход. *Государство и право*. 2001. №5. С. 87-90.

21. Букач В. Зміст конституційних прав і свобод громадян. Право України. 2001. № 9. С. 28-31.

22. Ильин И.А. О сущности правосознания. М., 1993. 218 с.

23. Труханова, Э. Ф. Защита прав человека при проведении биомедицинских исследований :теоретический аспект : диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.01 - теория и история права и государства ; история учений о праве и государстве. М., 2010. 243 с.

24. Загоруй І.С. Поняття «права людини»: теоретико-правові підходи до розуміння прав людини. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2016. № 2. С. 66-82.

25. Максимов С. І. Філософський зміст і обґрунтування прав людини. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. С. 149-153.

26. Поляков А. В. Антрополого-коммуникативное обоснование прав человека (тезисы доклада). Права человека: вопросы истории и теории. Материалы межвузовской научно-теоретической конференции 24 апреля 2004 года. / Под ред. Д. И. Луковской. СПб.: :ЮФСПбГУ, 2004. С. 19-28.

27. Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации: учебник. 4-е изд., изм. и доп. / М.В. Баглай - М., 2004. – 364 с.

28. Россоха С.В. Правоохоронні органи держави в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Науковий вісник УжНУ. Серія "Право"*. Випуск 35. 2015. С. 45-49.
29. Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ (ОБСЄ), Міжнародний документ від 29.06.1990 URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_082
30. Антонович М. Права людини за конституційним та міжнародним правом: порівняльний аспект. Наукові записки. Т. 18. Правничі науки. К.: НаУКМА, 2000. С. 22-25.
31. Бородін І. Права та свободи громадян, їх класифікація, гарантії реалізації. *Право України*. 2001. № 12. С. 18-22.
32. Букач В. Зміст конституційних прав і свобод громадян. *Право України*. 2001. № 9. С. 28-31.
33. Мюллерсон Р.А. Права человека: идеи, норма, реальность. М., 1991 212 с.
34. Нересянц В.С. Права человека в истории политической и правовой мысли. От древних до Декларации 1789 г. Права человека в истории человечества в современном мире. М., 1989. С. 31-38.
35. Погорілко В.Ф., Головченко В.В., Сірші М.І. Права та свободи людини і громадянина в Україні. К., 1997. 280 с.
36. Рабінович П.М. Права людини та їх юридичне забезпечення (основи загальної теорії права і держави): Навч. посібник. К., 1992. 330 с.

37. Конституція України : Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

38. Труханова, Э. Ф. Защита прав человека при проведении биомедицинских исследований :теоретический аспект : диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.01 - теория и история права и государства ; история учений о праве и государстве / Эльвира Фаритовна Труханова. - М., 2010. – 243 с.

39. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редакції). К.: Абрис, 2002. 742 с.

40. Цельєв О. В. Гуманізм та принципи верховенства права на прикладі права на громадську непокору. Науковий вісник ХНУ. 2009. № 2. С. 5-8.

41. Костицький М. В. Гуманізм права як прояв вищих (космічних) законів у суспільстві. Принципи гуманізму та верховенства права як умова розвитку демократичної, соціальної, правової держави (пам'яті професора В. В. Копейчикова): Матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. С. 13 — 15.

42. Погребняк С. П. Втілення принципу гуманізму в праві. Вісник Академії правових наук України. 2007. № 1. С. 33-42.

43. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні / [О. В. Зайчук, В. С. Журавський, Н. М. Оніщенко та ін.]; за ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчук. К.: Юридична думка, 2007. 424 с.

44. Калінічева Г. Європейський цивілізаційний вимір розбудови громадянського суспільства в Україні. Віче. 2010. № 22. С. 2—4.
45. Рабінович П. М. Права людини і громадянина: Навч. посіб. К.: Атіка, 2004. 464 с.
46. Колодій А. М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: Підруч. К.: Правова єдність, 2008. 350 с.
47. Колодій А. М. Принципи права України. К.: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
48. Момот М. О. Діалектика справедливості та гуманізму в правотворчості. Право і суспільство. 2010. № 3. С. 24-29.
49. Чеботарьов С.С., Гуманізм як принцип права України. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: філософія. Філософські перипетії. 2011. № 952. С. 78-81.
50. Момот М. О. Діалектика справедливості та гуманізму в правотворчості. Право і суспільство. 2010. № 3. С. 24-29.
51. Куля Ч. Принцип гуманізму та проблеми його реалізації. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2006. № 1. С. 74 — 83.
52. Новгородцев П.И. Кризис современного правосознания. Новое время. 2012. С. 25-27.
53. Чичерин Б.И. Эволюция отечественной моральности и права. Вестник МГУ. 1995. № 2. С. 11-14.
54. Dmytro M. Bielov, Myroslava V. Hromovchuk, Yaroslav V. Hreca, Vasyl V. Tymchak. Essence of somatic human rights in the process of

biomedical research. *Wiadomości Lekarskie*. VOLUME LXXIV, ISSUE 10 PART 2, OCTOBER 2021. P. 2663-2668.

55. Dmytry Byelov, Ján Holonich, The principle of humanism in the state-individual relationship. *Journal of social sciences, nursing, public health and education*. 1/2021. P 138-143.

56. Dmytry Byelov, Myroslava Hromovchuk, Daniel Berlinger. Modern doctrine of constitutionalism and classification of human and civil rights and freedoms: some aspects. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. Issue 3. S. 34-37.

Заборовський В.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університету»
м. Ужгород, Україна*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОПІКУНСЬКОЇ РАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АСОЦІАЦІЇ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ ЩОДО ДОПОМОГИ АДВОКАТАМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Правова природа як інституту адвокатури в цілому [1; 2; 3; 4; 5], так і Національної асоціації адвокатів України неодноразово була предметом нашого наукового дослідження [6; 7]. Ми доходили висновку, що роль органів адвокатського самоврядування, в тому числі і НААУ, насамперед і полягає в забезпеченні незалежності кожного її члена та створенні сприятливих умов для здійснення професійної діяльності. На жаль, військова агресія з боку росії вплинула не тільки на професійну діяльність адвокатів, але й на їх особисте життя.

Важливу роль в допомозі адвокатам в умовах війни відіграє діяльність Опікунської Ради, яка була утворена Національною асоціацією адвокатів України. Дана Рада була утворена майже відразу після початку збройної агресії з боку Росії, а саме 3 березня 2022 року, з метою розподілу благодійної допомоги адвокатам та їх сім'ям, що постраждали внаслідок воєнних дій [8]. Національною асоціацією адвокатів України було визначено критерії розподілу такої допомоги, а саме було виділено

три черги:

1. Благодійна допомога першочергово надається адвокатам та/або членам їх сімей, які загинули, отримали тяжкі тілесні ушкодження або ж втратили житло, що слугувало постійним місцем проживання (за умови відсутності іншого житла, придатного для проживання) внаслідок воєнних дій, а також самотнім адвокатам, які мають понад 70 років, які не змогли евакуюватись або ж не мають засобів для існування;

2. До другої черги віднесені адвокати та/або члени їх сімей, які отримали тілесні ушкодження середньої тяжкості або ж житло, яких частково зруйноване внаслідок воєнних дій, а також адвокати, які є батьками, що самостійно виховують дитину, які не мають доходу та засобів існування через початок військових дій;

3. Благодійну допомогу в третю чергу отримують адвокати та їх діти, що потребують систематичного приймання лікарських засобів, що є життєво необхідними, за умови відсутності можливості їх придбання [9].

З початку утворення Опікунської Ради відбулось ряд її засідань (станом на 30 червня 2022 року було розглянуто понад 400 заяв адвокатів та членів їх сімей), на яких було прийнято рішення щодо надання матеріальної допомоги:

- сім'ї загиблого адвоката-військовослужбовця з Вінниці [10], двом родинам адвокатів з Харківщини [11]; родині загиблих адвокатів з м. Чернігів [12], м. Дніпро [13], м. Ірпінь [10], м. Буча [14], м. Сєверодонецьк [15] (допомога в розмірі 100 тис. грн). Допомогу

отримала, наприклад, і адвокат з м. Полтави, чоловік якої служив в Національній Гвардії України [10];

- на лікування адвокатам, внаслідок ушкодження їх здоров'я, в тому числі й через отримання бойових поранень [9; 11; 21] чи під час здійснення волонтерської діяльності [14] (допомога в розмірі від 30 до 50 тис. грн.). Матеріальна допомога надавалась і членам сімей адвокатів [16; 17];

- адвокатам, внаслідок руйнування їхнього житла повністю або частково (зокрема, адвокатам, що проживали в Маріуполі, Чернігові, Гостомелі, Бородянці, Ірпіні, Бучі, Ізюмі, Харкові тощо) [18; 19]. Насамперед надається матеріальна допомога на оренду житла в інших регіонах країни, де не ведуться бойові дії [20] або ж в певному грошовому виразі (15 тисяч гривень в разі часткового пошкодження житла та 30 тисяч гривень у випадку повного його знищення) [14];

- адвокатам, які потребують життєво необхідного лікування (зокрема, проходження курсу хіміотерапії [18]);

- адвокатам, які мають похилий вік та позбавлені засобів для існування (з Сумської, Миколаївської [17], Вінницької, Чернігівської областей, м. Києва, м. Чернігова [18]). На засіданні 15 червня 2022 року було прийнято рішення щодо підтримки біля ста адвокатів похилого віку з Херсонської області, які залишилися без засобів для існування (на ці потреби було виділено 100 тисяч гривень) [15];

- адвокатам, які мають статус батьків-одиноків (в тому числі адвокату, який сам має інвалідність та є опікуном дитини-інваліда [18])

або ж мають статус багатодітної сім'ї [17] та позбавлені засобів для існування. Такі адвокати отримають допомогу у розмірі двох прожиткових мінімумів на кожную дитину [19] тощо;

Література:

1. Заборовський В.В. Місце і роль адвокатури у механізмі здійснення правосуддя в Україні. *Конституційно-правові академічні студії*. 2017. № 2. С. 51-60.

2. Заборовський В.В. Конституційно-правове регулювання статусу адвокатури в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 420-422.

3. Заборовський В.В. Адвокатура як правозахисна інституція громадянського суспільства. *Верховенство права та правова держава: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ужгород, 14-15 вересня 2018 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2018. С. 149-152.

4. Заборовський В.В. Адвокатура як невід'ємний інститут громадянського суспільства на сучасному етапі становлення правової держави в Україні. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. № 2. С. 49-58.

5. Заборовський В.В. Місце і роль адвокатури як інституту громадянського суспільства. *Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ужгород, 11-12 травня 2018 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2018. С. 51

2018 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2018. С. 43-47.

6. Заборовський В.В. Чи порушує обов'язкове членство адвоката в Національній асоціації адвокатів України конституційне право громадянина на свободу об'єднань та принцип незалежності адвокатської діяльності? *Конституційно-правові академічні студії*. 2017. № 1. С. 27-34.

7. Заборовский В.В. Некоторые проблемные вопросы соблюдения принципа независимости адвокатской деятельности в аспекте обязательного членства адвоката в Национальной ассоциации адвокатов Украины. *Teise*. 2017. № 102. С. 148-157. <http://doi:10.15388/Teise.2017.102.10523>

8. Для розподілення благодійної допомоги адвокатам під час воєнного стану створена Опікунська Рада. 2022. URL: <https://advokatpost.com/dlia-rozpodilennia-blahodijnoi-dopomohy-advokatam-pid-chas-voiennoho-stanu-stvorena-opikunska-rada/>

9. Опікунська Рада НААУ надала матеріальну допомогу 33 адвокатам. 2022. URL: <https://unba.org.ua/news/print/7346-opikuns-ka-rada-naau-nadala-material-nu-dopomogu-33-advokatam.html>

10. Опікунська рада надала матеріальну допомогу родинам двох загиблих адвокатів. 2022. URL: <https://unba.org.ua/news/7378-opikuns-ka-rada-nadala-material-nu-dopomogu-rodinam-dvoh-zagiblih-advokativ.html>

11. Опікунська Рада надала допомогу родинам двох загиблих адвокатів. 2022. URL: <https://unba.org.ua/news/7359-opikuns-ka-rada-nadala-dopomogu-rodinam-dvoh-zagiblih-advokativ.html>

12. Опікунська рада надала 100 тисяч гривень родині загиблої Катерини Ширай – адвоката з Чернігова. 2022. URL: <https://unba.org.ua/news/7367-opikuns-ka-rada-nadala-100-tisyach-griven-rodini-zagibloi-katerini-shiraj-advokata-z-chernigova.html>

13. Родині загиблої колеги з Дніпра Аліні Молчановій Опікунська рада виділила 100 тис грн. 2022. URL: <https://unba.org.ua/news/7372-rodini-zagibloi-kolegi-z-dnipra-alini-molchanovij-opikuns-ka-rada-vidilila-100-tis-grn.html>

14. Опікунська рада на черговому засіданні надала допомогу майже 30 адвокатам. 2022. URL: <https://unba.org.ua/news/7442-opikuns-ka-rada-na-chergovomu-zasidanni-nadala-dopomogu-majzhe-30-advokatam.html>

15. Опікунська рада надала 100 тисяч гривень дружині загиблого адвоката Дениса Гордєєва. 2022. URL: <https://unba.org.ua/news/7469-opikuns-ka-rada-nadala-100-tisyach-griven-druzhini-zagiblogo-advokata-denisa-gordeeva.html>

16. На черговому засіданні Опікунська рада розглянула майже 20 заяв. 2022. URL: <https://unba.org.ua/news/7386-na-chergovomu-zasidanni-opikuns-ka-rada-rozglyanula-majzhe-20-zayav.html>

17. Опікунська рада розглянула вже понад 330 заяв постраждалих від війни адвокатів. 2022. URL:

<https://unba.org.ua/news/7417-opikuns-ka-rada-rozglyanula-vzhe-ponad-330-zayav-postrazhdalih-vid-vijni-advokativ.html>

18. Відбулося засідання Опікунської ради НААУ. 2022. URL: <https://unba.org.ua/news/7356-vidbulosya-zasidannya-opikuns-koi-radi-naau.html>

19. Опікунська рада розподілила вже близько 4 млн грн постраждалим від війни адвокатам. 2022. URL: <https://unba.org.ua/news/7366-opikuns-ka-rada-rozpodilila-vzhe-bliz-ko-4-mln-grn-postrazhdalim-vid-vijni-advokatam.html>

20. НААУ продовжує надавати матеріальну допомогу постраждалим від війни адвокатам. 2022. URL: <https://unba.org.ua/news/7410-naau-prodovzhue-nadavati-material-nu-dopomogu-postrazhdalim-vid-vijni-advokatam.html>

21. Матеріальну допомогу отримують ще 20 постраждалих від війни адвокатів. 2022. URL: <https://unba.org.ua/news/7493-material-nu-dopomogu-otrimayut-she-20-postrazhdalih-vid-vijni-advokativ.html>

Куп'янська А. М.,

*аспірантка кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
Львівського державного університету
внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

ІНСТИТУТ ОСОБЛИВОЇ ДУМКИ ЯК ГАРАНТІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ

Гарантом внутрішньої незалежності судді є інститут особливої думки. Колишній голова Конституційного Суду України (далі – КСУ) М. Ф. Селівон, говорячи про своїх колег, зазначав: «Тут [у Конституційному Суді] вісімнадцять висококваліфікованих фахівців, які мають абсолютно рівні права, і саме завдяки своїй високій кваліфікації кожен з них бачить проблему по-своєму» [1].

Інститут особливих думок слугує гарантом суддівської незалежності і дає змогу суддям позиціонувати себе не тільки частиною дискурсивного експертного співтовариства, а й суверенною особистістю, носієм і транслятором суб'єктивної творчої правової позиції, максимально експлікувати своє професійне «я». Стильова специфіка особливої думки зумовлена, отже, її персоналізованим, суб'єктивним характером, що виражається в емоційно-експресивних, образних, оціночних засобах. За своєю природою окрема думка судді КСУ є симбіозом компетентного (професійного) і доктринального (наукового)

тлумачення, яке спирається на фундаментальні знання у сфері наукового світогляду авторитетних учених-правознавців [2].

Інститут окремої думки судді КСУ є свідченням демократизму конституційної юстиції України, справжньої незалежності судді. Окрема думка виноситься суддею від власного імені, виступає його особистою позицією у справі та не зумовлює юридичних наслідків, отже, має доктринальне значення.

Зазначимо, що термін «окрема думка» в юриспруденції використовується на позначення думки члена колегіального органу, який повністю або частково не погоджується з рішенням, прийнятим більшістю представників цього органу. Зокрема, як слушно зауважив суддя Верховного Суду Д. Гудима, *«окрема думка – це вираження позиції щодо проблеми, яка вже вирішена судом. Це крик душі з приводу того, що певні аргументи судді не знайшли свого відображення у мотивувальній частині судового рішення, або ж він не погоджується з резолютивною його частиною»* [3].

На думку вчених, особлива думка являє собою «публічне вираження суддями, які беруть участь у судовому розгляді, власної правової, політичної або ідеологічної позиції» [4]. З огляду на це, дослідники стверджують, що в юридичній діяльності ЄСПЛ варто виокремлювати не тільки окрему думку судді, але й спільну окрему думку суддів. Тобто розглядуваний правовий феномен слід диференціювати за способом формування на одноособові та колегіальні окремі думки, що, на наше переконання, впливає і на їх значення для доктрини права та

юридичної практики [5, с. 182]. Подібні випадки наявні і в практиці Страсбурзького суду. Так, у відомій справі «М.С. проти України» суддя ЄСПЛ К. Ранзоні, додаючи свою окрему думку до рішення, підтверджує факт того, що голосував разом зі своїми колегами за визнання порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) (пункт 3 резолютивної частини) та викладає додаткові аргументи і факти, які могли б посилити рішення і знайти /подолати першопричину недоліків у провадженнях національних судів [6]. У справі «Ю. Тимошенко проти України» судді Юнгвірт, Нуссбергер та Потоцький додали до рішення спільну окрему думку, в якій погодилися з висновком ЄСПЛ про те, що у цій справі дійсно мали місце порушення ст. 18 в поєднанні зі ст. 5 Конвенції [7]. Водночас судді навели інші аргументи щодо причин порушення конвенційних прав і свобод заявниці.

«Окрема думка в суді останньої інстанції є зверненням... до розуму майбутнього, коли пізніше рішення може, ймовірно, виправити помилку, яку, на думку незгодного судді, вчинив суд» [8, р. 144], – наголошує колишній Голова Верховного суду США Чарльз Г'юз. Варто відзначити особливу роль інституту особливих думок у сучасних правових реаліях, де вони виступають, з одного боку, важливим каналом інформування громадськості про суть юридичних дискусій, а з іншого – інструментом підвищення індивідуальної відповідальності конкретного судді у складі колегії, способом захисту професійної честі, гарантом суддівської незалежності.

С. В. Шевчук наголошує, що в українській юридичній термінології

термін «окрема думка» є родовим та охоплює всі нюанси цього інституту. В англomовній та франкомовній юридичній термінології *separate opinion / opinion separate* містить два види окремих думок: *concurring opinion / opinion concordante* або *opinion individuelle*, коли суддя чи кілька суддів, які погоджуються з прийнятим більшістю судовим рішенням, викладають відмінні або додаткові підстави й обґрунтування, що визначили їхню підтримку; та *dissenting opinion / opinion dissidente*, коли суддя чи кілька суддів, не погоджуючись із позицією більшості, викладають обґрунтування та підстави своєї незгоди [9]. Подекуди особлива думка сприймається як особиста справа судді. Вона не сприймається як авторитетне джерело формування доктрини, здатної в майбутньому вплинути на судову практику. На відміну від країн загального права, судова практика в Україні – це практика судів, а не суддів. Утім ми солідарні з позицією зарубіжного вченого Дж. Лафранжа, який вважає, що відмінні окремі думки суддів Верховного суду в певному сенсі можуть виконувати нормативну функцію, що виявляється в їхньому впливі на майбутню судову практику в аспекті зміни попередніх підходів до правозастосування, а також її розгляду і врахування законодавцем [10, р. 16].

Історія публікації особливих думок суддів КСУ свідчить про наявність обмежувальних тенденцій навіть у рамках ліберальної моделі. Протягом багатьох років процедура їх публікації була дещо хаотичною. Як правило, вони друкувалися разом із рішенням у Віснику Конституційного Суду України. Цікавим є вивчення динаміки особливих

думок суддів КСУ. Відразу обмовимося, що (на жаль для дослідників) предметом виміру є не реальний рівень розбіжностей у Суді, а лише ступінь їх публічності. Оприлюднення своєї особистої думки – це не обов'язок, а право судді, яким судді, будучи у меншості, послуговуються далеко не завжди. Мало того, якщо носії суддівських мантий у країнах загального права зобов'язані заявити свою позицію у справі і цим позбавлені можливості бути «незгодними», а в Європейському суді з прав людини прийнято вказувати розподіл голосів після ухвалення рішення, то в КСУ такого немає. Та попри це підрахунок оприлюднених думок становить чималий інтерес і може послужити підставою для різноманітних висновків та гіпотез. Крім того, подібна статистика має значення і для історії Суду.

Отже, у сучасній Україні інститут особливої думки характерний і для конституційного судочинства, і для суддів судів загальної юрисдикції, які також мають право на написання індивідуальної думки, проте модель цієї думки значно відрізняється від тієї, що існує в конституційному судочинстві. Однак особлива думка в конституційному судочинстві сильно відрізняється від особливих думок в інших видах судочинства. Насамперед це пов'язано зі самою специфікою конституційного судочинства. І при цьому дуже важливо мати на увазі, що конституційний суд – це суд права, в якому найкращі юристи країни покликані самостійно задавати стандарт правових рішень, еталонних за своєю якістю.

Література:

1. Селівон М. Ф. Робота дослідницька, творча: відповіді на запитання редакції журналу. *Вісник пенсійного фонду України*. 2003. № 6 (12).
2. Слінько Т. М., Ткаченко Є. В. Правова природа окремої думки судді Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 11. С. 53–59.
3. Окрема думка: інструмент впливу на судову практику чи підрив легітимності рішення. *Судебно-юридическая газета*. 2018. 26 нояб. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/129479-okrema-dumka-instrument-vplivu-na-sudovu-praktiku-chi-pidriv-legitimnosti-rishennya> (дата звернення: 03.07.2022).
4. Suetina O. G., Serebriakova S. V. The Types of Intertextual Connections in the Judicial Discourse. *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS*. 2020. Vol. 92. London: Future Academy, 2020. P. 2445–2452.
5. Завгородній В. А. Вплив практики Європейського суду з прав людини на юридичну діяльність в Україні: теоретичний, методологічний і прикладний аспекти: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 536 с.
6. Окрема думка судді Ранзоні до Рішення Європейського суду з прав людини у справі «М.С. проти України» («M.S. v. Ukraine») від 11.07.2017 (заява № 2091/13). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus/?i=001-175140> (дата звернення: 03.07.2022).

7. Спільна окрема думка суддів Юнгвірта, Нуссбергер та Потоцького до Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Тимошенко проти України» від 30.04.2013 (заява № 49872/11). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_924#n608 (дата звернення: 03.07.2022).

8. Ginsburg R. Remarks on Writing Separately. *Washington Law Review*. 1990. Vol. 65 (1).

9. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шевчука С. В. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nf01d710-16> (дата звернення: 03.07.2022).

10. Laffranque J. Dissenting Opinion in the European Court of Justice – Estonia's Possible Contribution to the Democratisation of the European Union Juridical System. *Juridica International*. 2004. Vol. IX. P. 16. URL: http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2004_1_14.pdf (viewed on 03.07.2022).

Малімон В.І.,

*кандидат наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри публічного
управління та адміністрування Івано-
Франківського національного технічного
університету нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ НА ЗАСАДАХ «СИСТЕМИ ЗАСЛУГ» ЯК ПОТРЕБА СЬОГОДЕННЯ

На сьогодні у світі реалізується багато різних моделей публічної служби, дослідження яких може бути дуже корисним для України, адже для того, щоб ефективно організувати роботу публічних службовців в контексті сталого розвитку та модернізації публічної служби необхідно враховувати досвід моделей організації публічної служби в європейських країнах та можливості його адаптації у вітчизняній практиці.

Успішна кадрова політика у сфері публічної служби у зарубіжних країнах базується на стратегії використання та, що найголовніше, розвитку «людських ресурсів». Так, у практиці більшості розвинутих демократичних країн світу законодавчо закріплена і ефективно функціонує «система заслуг», коли кар'єрне зростання публічного службовця безпосередньо залежить від того, наскільки ефективно, продуктивно і якісно він працює, розвиває та реалізує свій професійний

потенціал. Для уточнення сутності поняття «професійного потенціалу публічного службовця» крізь призму принципів «системи заслуг» здійснимо аналіз функціонування «системи заслуг» на прикладі Сполучених Штатів Америки.

Процес розвитку американської державної служби характеризується рядом адміністративних реформ, у результаті яких на початок ХХІ ст. чисельність державних службовців США досягла найнижчої, починаючи з 50-х рр. ХХ ст., позначки. Відповідно до виявлених проблем було визначено п'ять основних напрямів реформування американської державної служби:

1. Стратегічне планування (приведення кадрової політики у відповідність до цілей діяльності державного органу);
2. Лідерство й управління знаннями (розроблення заходів щодо підвищення ефективності керівництва, механізмів заміщення лідерів і розвиток систем професійного навчання);
3. Управління за результатами (упровадження оплати за результатами й інших механізмів, що заохочують ефективне виконання посадових обов'язків);
4. Управління талантами (залучення й утримання на державній службі кваліфікованих фахівців);
5. Підзвітність (створення інструментів моніторингу реформ і оцінювання результатів) [2, с. 83].

З кінця 50-х років ХХ ст. у сфері державної служби США проводиться політика створення для державних службовців умов для їх

більш швидкого просування по кар'єрних сходах. З 1959 року була введена програма підвищення чиновників по службі на основі «системи заслуг», яка визначала основний порядок та необхідні умови для подальшого кар'єрного росту, вимагаючи розглядати широке коло кандидатів на вакантні посади при цьому забороняючи будь-якого роду дискримінацію. Цікавою особливістю також є те, що багато процедур оцінки діяльності службовців були запозичені з адміністративної практики приватного бізнесу [1, с. 155].

Сьогодні загальнодержавна система набору та просування кадрів на основі їх професійних і ділових якостей і заслуг законодавчо закріплена Зводом законів США. Прийнятий в 1978 року закон про реформу цивільної служби США конкретизував її положення, що стосуються роботи з кадрами [4]. Так, спеціальними органами з управління державною службою США є Управління у справах державної служби та Рада з питань захисту «системи заслуг» (Merit System Protection Board). Рада із захисту системи заслуг (Merit System Protection Board) займається федеральними службовцями щодо порушень принципів заслуг.

Необхідно зазначити, що повноваження цієї ради досить широкі, а її авторитет дуже високий. На чолі Управління у справах державної служби стоїть директор, який призначається президентом за згодою Сенату на чотири роки. Рада з питань захисту системи заслуг складається з трьох членів, які призначаються президентом за згодою Сенату на сім років. Рада розглядає скарги і приймає рішення по трудових спорах і з

питань системи заслуг в організаціях державної служби США, проводить спеціальні розслідування і доповідає президенту і Конгресу про необхідні заходи.

У США підставою для просування по службі чи звільнення з посади державного службовця є оцінка його професійної діяльності. У кожному відомстві діє власна система оцінки, яка розроблена на основі рекомендацій Управління державної служби. Професійна діяльність службовців оцінюється керівником відомства на основі рекомендацій атестаційних комісій, до роботи яких пред'являються вимоги об'єктивності. З цією метою атестаційні комісії повинні наполовину складатися з кар'єрних службовців даного відомства [1, с. 157].

При цьому, відповідно до системи заслуг, підставою для підвищення в посаді можуть служити такі заслуги, як: успішна атестація, виконання особливого державного завдання, проходження навчальних програм (підвищення кваліфікації), розроблених під керівництвом Управління державної служби, і ряд інших заслуг.

У США дуже уважно стежать за дотриманням порядку і правил відбору осіб на державну службу і їх службового просування. В області кадрового менеджменту в рамках системи заслуг використовуються такі принципи, як: об'єктивність, професіоналізм, компетентність, ініціативність, креативність та ін. Чималу увагу уряд приділяє професійному розвитку державних службовців, уряд бере на себе витрати на навчання чиновників в американських університетах, школах і на різних курсах. При цьому активно використовується досвід навчання з

приватного бізнес-сектору. Багато управлінців навчаються спільно з менеджерами приватних компаній, у такий спосіб відбувається обмін управлінських кадрів між державою і приватними структурами.

Отже, для систематичного та детального вивчення якісного складу державних службовців застосовують *систему оцінки за заслугами* («merit system»), принципи якої полягають в наступному:

1) відбір і просування кадрів повинні здійснюватися з усіх верств суспільства, виключно на основі здібностей, знань і умінь кандидатів, в результаті чесної і відкритої конкуренції;

2) рівне ставлення до всіх претендентів, незалежно від їх політичних поглядів, раси, релігії, національного походження, статі, віку, сімейного статусу або наявності інвалідності, при повній повазі до їхнього приватного життя і конституційним правам;

3) рівна плата за рівну працю, що забезпечує, у зіставленні з оплатою в приватному секторі, стимули для плідної роботи на державній службі;

4) всі службовці повинні відповідати високим вимогам з точки зору їх інтересу до суспільних справ;

5) трудові ресурси повинні використовуватися ефективно;

6) службовці повинні підтримувати високу якість своєї роботи, зниження якості має виправлятися, а ті, хто не може або не хоче поліпшити свою роботу, повинен бути від неї відсторонений;

7) повинні бути забезпечені ефективне навчання і стажування службовців;

8) службовці мають бути захищені від свавілля, особистого фаворитизму чи примусу політичного характеру;

9) службовцям забороняється використовувати свій офіційний статус або вплив для втручання у виборчі кампанії, вплив на результат виборів;

10) службовці повинні бути захищені від переслідування за законне розкриття інформації про порушення законів, правил та інструкцій, а також про погане управління, зловживання владою або виникнення серйозної загрози громадському благу і безпеці [1, с. 158–159].

У державній кадровій політиці США у сфері державної служби представлено багато інноваційних інструментів і механізмів, що дозволяють дійсно якісно підвищити ефективність кадрової політики. Так, Служба управління персоналом у взаємодії з іншими державними органами підготувала керівництво щодо кадрової реформи і розробила інтернет-сайт, на якому розміщено посібники, методичні рекомендації, корисні посилання й інші ресурси з управління кадрами на державній службі [3].

Таким чином, державна кадрова політика США — це приклад принципової орієнтації на цінності меритократії та прозорості, в якій на практиці підтримується конкурентоспроможність держави як роботодавця порівняно з приватним сектором, використовуються такі методи розвитку, як менторство і ротация кадрів, а компетенції, за якими відбирають і просувають службовців, пов'язано більшою мірою з

міжособистісними навичками й орієнтацією на результат. Це особливо актуально в умовах війни та післявоєнної відбудови України, що дозволить залучати до публічної служби вмотивованих, зацікавлених у результатах своєї праці, людей.

Література:

1. Багрім О. А. Формування потенціалу державної служби України в умовах аксіологічного транзиту. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління. Дніпро, 2020. 261 с.
2. Ямпольський Ю., Павлов О., Єрмічой І. Працевлаштування випускників вищих навчальних закладів США : досвід роботи Кар'єра-центру. *Вища школа*. 2003. № 6. С. 83–92.
3. Francis L. M. Shifting the shape of mentoring. *T+D Management Journal*. 2009. Vol. 63. Issue: 9. P. 36–39.
4. Merit system principle. URL: <https://www.mspb.gov/msp/msp1.htm>

Неліна Н.В.,

*викладач правознавчих дисциплін,
Відокремлений структурний підрозділ
«Київський торговельно-економічний
фаховий коледж Державного
торговельно-економічного університету»
м. Київ, Україна*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР ГЕОПОЛІТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

Відзначаючи ускладнення геополітичної взаємодії в сучасному світі, певний відхід від уже сформованих міжнародно-правових засад, особливо прикро констатувати, що з початком ХХІ ст. в епіцентрі й геополітичних суперечностей, й постмодерністських технологій різнобічного, у тому числі й деструктивного, впливу опинилася Україна. Основною геополітичною загрозою став неприхований курс російського керівництва на відновлення імперії, визначальною передумовою для чого мала б бути інкорпорація України.. Отже, з часу російської агресії визначальними для України стали питання збереження державності загалом і відновлення суверенітету на всій території, а також і вибору варіантів подальших геополітичних взаємин. Але і в таких умовах Україна має значний потенціал стати суб'єктом геополітики, виконуючи важливу геополітичну місію насамперед на європейському субконтиненті[1, с. 10].

З огляду на важливість розуміння феномену глобалізації сучасного світу та проблем, які ним породжуються, складної взаємодії глобальних і регіональних викликів потреба в осмисленні й науковому узагальненні узагальненні просторового розвитку України має усвідомлюватися як одна з концептуальних домінант соціогуманітарних студій. Йдеться, зрозуміло, не лише про відтворення еволюції територіальних поділів і переділів, а й про цивілізаційні та геополітичні інтереси, соціокультурні та економічні мотивації, які визначали вектори регіонального розвитку, а також про виявлення певних закономірностей у динаміці процесів трансформацій і деформацій, еволюції світоглядів та форм свідомості, які, взаємодіючи у просторі, набували нових властивостей[2, с. 63].

Сьогодні відбувається стратегічний перехід України з пострадянського формату політики в європейський контекст. Головна мета – створення сильної сучасної держави європейського зразка. У геополітиці діє принцип: «Слабкість проковує, а сила застерігає». Геополітика – це справа сильних! Тому ми ніколи не станемо суб'єктом геополітики, поки не побудуємо сильної конкурентоздатної держави, мета діяльності якої – забезпечення гармонійного самобутнього розвитку українського народу. Це передбачає збереження та захист системи традиційних національних цінностей, заперечення яких ставить під питання саме існування нашого народу[3, с. 558-562].

Сучасне геополітичне середовище характеризується відмовою від класичних моделей поведінки, що виражається через зміну умов міжнародної взаємодії держав: - спостерігається найгостріша

конкурентна боротьба як в економічній, так і в політичній сферах, що покликана забезпечити певну підтримку тій чи іншій конфронтуючій стороні - наростання міжнародного впливу групи країн – інтеграційні процеси, насамперед в Європі; - інформаційна перенасиченість засобів масової інформації, у тому числі пропагандою. Ці виклики ведуть за собою неминучі зміни світового порядку та, відповідно, і підходи до організації міжнародної та світової політики. Деякими країнами світу реалізується нова парадигма світоустрою, яка виражається в трьох концептуальних напрямках: - ідеологічному – формуванні філософії лідерства, проникаючої в усі компоненти концепції, стратегії і тактики державного управління. Досягнення найвищого геополітичного статусу вимагає створення в державі філософії, у рамках якої кожен громадянин відчуває, що він причетний до великої справи будівництва могутньої країни і вносить свій, хай невеликий внесок в цю справу; що його країна – це найпотужніша та найкраща у світі.

Власні інтереси кожної з цих країн та міждержавних утворень є розбіжними в політичній, економічній, безпековій та інших сферах, що призводить до протистояння між ними і на світовому, і на регіональному рівнях, а як наслідок – до посилення світової нестабільності, розв'язання війн та збройних конфліктів Сучасний світ стрімко змінюється і загострює традиційні та породжує нові загрози й виклики національній безпеці України, вимір яких залежатиме від глобалізаційних перетворень.

Пошук Україною свого місця в Європі є наскрізною домінантою нашої історії. Самим своїм розташуванням Україна приречена на сильну

зовнішню політику, на вироблення свідомої європейської геостратегії.

Стабільна Україна є гарантом безпеки в ключовій зоні, де стикається континентальна й середземноморська Європа. Колективний Захід має остаточно визнати Україну як частину євроатлантичної цивілізації, адже це підтверджує її історичне минуле, географічне розміщення, належність до культурних традицій європейської цивілізації, демографічний склад населення, можливості економічних зв'язків із країнами Європи. Терени України завжди перебували в центрі геополітичних подій[4, с. 172].

Саме тому окремі експерти зазначають про необхідність поширення позитивної інформації, про чіткі проєвропейські цінності й орієнтири українців, прагненням боротися за свою країну і зовнішньополітичний вибір, вражаюче ставлення до самоорганізації волонтерського руху та потужного розвитку громадянського суспільства, достатньо вільних засобів масової інформації та сильної армії.

24 лютого 2022 року – це не лише новий масштабніший етап російсько-української війни, що триває століттями, а і початок європейського цивілізаційного зламу.

Масові вбивства, нелюдські безчинства, мародерства, зруйновані міста, села, історичні пам'ятки та національні символи, скалічені долі тисяч людей російськими окупантами – це трагедія кожного українця. Проте, ця війна залишить відбиток не лише у нашій колективній національній пам'яті, а і вплине на розвиток усього цивілізованого світу. І лише від нас залежить, яким буде цей новий світ і яке наше місце в

ньому.

Ця війна лежить у багатьох площинах та часових вимірах, проте досі не має загально визнаного значення. Це не війна за економічне зростання переможця, не війна через внутрішні розбіжності чи будь-які інші внутрішні проблеми, – це війна свободи проти рабства, безпеки проти постійної загрози, розвитку проти занепаду, минулого проти майбутнього. Переможець значно вплине на світовий порядок, задасть характер та цінності нового світу. Так історично склалося, що зіткнення двох кардинально протилежних ціннісних вимірів у 21 сторіччі відбувається саме на кордоні між Україною та Росією, між країною великого потенціалу та забальзамованого минулого. Війна між ними – це війна за нову архітектуру Європи і світу.

Україна зробила свій цивілізаційний вибір на користь демократії, пройшовши нелегкий шлях, як це свого часу зробили усі європейські країни. Незалежна Україна ніколи не брала участь у збройних конфліктах на інших територіях у якості агресора, а лише захищала себе. Сьогодні вона захищає усю Європу, будучи єдиною країною у світі, яка добровільно відмовилась від ядерної зброї. Країна, що відмовилась від головної гарантії своєї безпеки, має сусіда, який живе реаліями середньовіччя та вважає за норму погрожувати, порушувати, анексувати, нищити, вбивати. Як би жорстоко це не звучало, проте увесь цивілізаційний світ не відчуває цього на собі, лише тому що існує наша країна та наші люди, з чітким відчуттям колективної власності, історичної справедливості та віри у правильність обраного шляху розвитку. Сьогодні

українці віддають життя не тільки заради захисту території, а фізично захищають те, що духовно сповідує увесь цивілізований світ.

Історія циклічна, і світ приречений зіштовхуватися не лише із масштабними загрозами природного характеру, а і загрозами, які будуть нести країни, що свідомо обирають шлях деградації та знищення, ідеології, в яких немає місця гуманності та свободі. Саме тому питання захисту та відновлення України – це не лише питання можливого стратегічного інтересу окремих держав, а і вибір кожної окремої країни зробити вагомий внесок у розвиток нової архітектури безпеки світу, де немає місця тому жаху, який чинить наразі росія.

Наразі відбувається новий епохальний злам, де відверте зло зняло маски та проявило себе на повну. Хто стане на бік добра? Ще не усі країни зайняли чітку позицію у цій війні. Звісно, не зважаючи на нашу героїчну боротьбу, перед Україною також все ще стоїть незліченна кількість викликів, які потрібно подолати. Ми маємо стати повноцінним стратегічним гравцем на геополітичній арені. Так, ми зробили важливий ціннісний вибір, і маємо створити механізми, які дадуть змогу рухатись державі вперед. Зараз перед нами відкрите велике вікно можливостей. Наразі шлях лише один: зробити рішучий економічний стрибок, створити чітку стратегію зовнішньої політики і зрештою – перемогти вселенське зло – росію.

Література:

1. Дністрянський М.С. Загострення геополітичних взаємин у період постмодерну та становище України : монографія. Львів : ЛНУ

імені Івана Франка, 2021. 154 с.

2. Литвин В.М., Верменич Я. В. Геополітична регіоналізація просторового розвитку України: методологічні стратегії. *Вісник НАН України*. 2022. № 5. С. 63-75.

3. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції: монографія. / [О.О. Безрук, В.С. Бліхар, Л.М. Герасіна та ін.]; за ред.. Н.П. Требіна. Харків : Право, 2019. 744 с.

4. Поліщук І. Геополітична роль України. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2022. № 1(52). С. 169-177.

Продан В.І.,
*асистент кафедри
конституційного права та
порівняльного правознавства,
ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»
м. Ужгород, Україна,*

ВИСХІДНІ ЗАСАДИ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ: УКРАЇНА ТА ЗАРУБІЖЖЯ

За загальним правилом під висхідними положеннями прийнято розуміти вищі, керівні ідеї та засади конкретного інституту які закріплені в законах та інших нормативно-правових актах, характеризують роль та функціональну спрямованість останнього, визначають напрямки його розвитку. Іншими словами під висхідними положеннями виступають своєрідні орієнтири щодо формування правових норм у рамках яких розвивається право та які визначають вектори його процвітання та діяльності, тобто, в найзагальнішому розумінні мова йде про принципи права.

Так, ще в 50-х рр. минулого століття видатний науковець П.О. Недбайло зазначав що під принципами права виступають абстрактні поняття, які виражають сутність держави і права та є висхідним елементом ланки науки держава і права загалом [1, с.46].

Підкреслюючи ціннісне значення принципів права Р.З. Лівшиц писав, що останні пронизують процеси реалізації та застосування права і законів, а відтак в разі заповнення прогалін у праворегулюванні слугують

векторами правозастосовчої діяльності [2].

Більш сучасна інтерпретація принципів права спостерігається в працях А.М. Колодія. Професор вважає, що категорії «принципи права» підвласне тлумачення у вигляді їх універсальності, загальнозначимості, вищої імперативності та об'єктивної потреби побудови державницького та суспільного ладу. Так, виходячи із викладеного під принципами права вчений розуміє вихідні ідеї буття права, які виражають його найважливіші закономірності та підвалини [3, с.23].

Таким чином, висхідним началом освітньої політики як України так і зарубіжних країн слугують принципи права, які закріплюються як на рівні внутрішнього законодавства так і на рівні міжнародних стандартів зокрема.

Відтак, сферу міжнародно-правового регулювання освітньої сфери складають такі акти:

- *Загальна декларація прав людини* від 1948 року яка за основне завдання мала шляхом освіти сприяти повазі до прав і свобод людини і громадянина, забезпечити їх ефективне визнання та здійснення. Зокрема, Декларація називає провідною функцією освіти розвиток осіб, збільшення поваги до прав та свобод громадян, сприяння взаєморозумінню, терпимості та дружбі між народами та підтримання миру [4].

- *Європейська культурна конвенція* від 1954 року котра заклала фундамент вивченню мов, історії та культури держав-членів та

інших країн задля загальної для усіх культури, збереження та втілення в життя принципів та ідеалів, які є їх спільним надбанням [5].

- *Конвенція про права дитини* від 1989 року яка гарантує не тільки безоплатність початкової освіти але і також її обов'язковість [6].

- *Міжнародний пакт про громадянські та політичні права* від 1966 року гарантує дитині необхідні засоби захисту з боку сім'ї, суспільства та держави, яке в свою чергу, безумовно включає освітні правоможливості [7].

- *Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права* від 1966 року закріплює гарантії освітньої політики, зокрема: обов'язковість та безоплатність початкової освіти, відкритість та доступність середньої освіти, доступність з врахуванням здібностей кожного здобувача вищої освіти тощо [8].

- *Конвенція про боротьбу із дискримінацією в галузі освіти* від 1960 року яка попереджує та знешкодження будь які прояви дискримінації в сфері освіти за будь якими ознаками [9].

- *Велика університетська хартія від 1988 року та Лімська декларація академічних свобод і університетської автономії від 1988 року* розширили статус університетської освіти доповнивши її принципами академічних свобод та автономії, гармонізації процесу освіти та науково-дослідної роботи тощо [10].

- *Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні* від 1997 року. Головною метою акту стала можливість надання всім людям Європейського регіону можливості в

повній мірі використовувати різноманіття систем освіти, полегшення доступу до освітніх ресурсів інших держав тощо [11].

- *Сорбонська декларація* від 1998 року головною метою якої стало посилення статусу стандартизації вищої освіти Європейського простору, заохочування мобільності здобувачів [12].

- *Болонська декларація* від 1999 року базисом якої прослужило бажання створення єдиного європейського освітнього простору, спрямованого на встановлення спільної системи наукових ступенів, циклів освіти, системи оцінювання та контролю знань [13].

- *Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття: підходи та практичні заходи*. Даний документ став знаковим для освітньої сфери, має на меті визначення принципово нових підходів до розвитку вищої освіти та шляхів її зближення з практичною професійною діяльністю. Мається за мету здійснення переходу до навчання, спрямованого на розвиток навичок та умінь, пов'язаних з комунікацією, творчим та критичним мисленням, колективною працею тощо [14].

Що стосується національної сфери регулювання освітнього питання, то сюди насамперед входить Конституція України, яка серед гарантій освіти містить її доступність, безоплатність та обов'язковість; Закон України «Про освіту», який серед засад освітньої політики виокремлює, зокрема: людиноцентризм, верховенство права, забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності, забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності, розвиток інклюзивного

освітнього середовища, науковий характер освіти, різноманітність освіти, академічну добросовісність, академічну свободу, гуманізм, демократизм,

єдність навчання, виховання та розвитку, виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками тощо; інших спеціальних актів та законів, які регулюють питання освітньої ланки [15, 16].

Відтак, підсумовуючи, серед висхідних засад освітньої політики можемо назвати наступні: доступність та відкритість освіти, обов'язковість освіти, безоплатність освіти, рівність в праві на освіту, якість освітніх послуг, мобільність освіти, прагнення до спільного розвитку та удосконалення, підтримання дружби між народами та мирних відносин тощо.

Література:

1. Недбайло П.О. Система юридичних гарантій застосування радянських правових норм. *Правоведення*. 1971. № 3. С. 44-53.
2. Лівшиц Р.З. Теорія права: підручник. М.: БЕК, 1994. 224 с.

3. Колодій А. М. Принципи права України. К. : Юрінкомінтер, 1998. 208 с.
4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. ООН. Голос України. 2008. № 236.
5. Європейська культурна конвенція від 19.12.1954 року. № 994_213. *Офіційний вісник України*. 2006 р. № 41. Ст. 241.
6. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 року. № 995_021. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990 р. № 1. Ст. 205.
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. № 995_043. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 06.07.2022).
8. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. № 995_042. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 06.07.2022).
9. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14.12.1960 р. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/educat.shtml (дата звернення: 06.07.2022).
10. Академічні свободи, університетська автономія та освіта для сталого розвитку. Мовою документів: Наукове видання. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 288 с.

11. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні від 11.04.1997 року. № 994_308. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_308#Text (дата звернення: 06.07.2022).

12. Сорбонська декларація від 25.05.1998 року. URL: file:///C:/Users/UzhNU/Downloads/1_sorbonskaya_deklaraciya.pdf (дата звернення: 06.07.2022).

13. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» від 19.06.1999 року. № 994_525. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text (дата звернення: 06.07.2022).

14. Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття: підходи і практичні заходи від 05.10.1998 року. URL: http://www.unesco.org/education/educprog/wche/declaration_eng.htm (дата звернення: 06.07.2022).

15. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

16. Про освіту: Закон України від 05.09.2017. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017 р. № 38-39. Ст. 5.

Пулей В.,
*здобувач кафедри теорії та історії держави і права ДВНЗ
«Ужгородський національний
університет»*

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА В ПРАКТИЦІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

В конституційно-правовій практиці європейських держав, конституційна скарга, як конкретний процесуальний інструмент для захисту прав і свобод, гарантованих людині Конституцією, стала засобом, що все частіше приймається і застосовується, а також доводить свою ефективність. У більш широкому аспекті, такі тенденції можна вважати пов'язаними із загальними змінами, які впливають на статус людини в сучасному суспільстві. Індивідуальна конституційна скарга вважається специфічним засобом правового захисту, який забезпечує можливість для людини, яка вважає, що його або її конституційні права були порушені, подати прохання до органу, відповідального за конституційне правосуддя і вимагати, щоб той перевірів рішення, прийняте державним органом. Конституційна скарга не є абсолютно новим інститутом. Його попередника можна відстежити у законодавстві Королівства Арагон в 13-16-му століттях, а також у Німеччині з 15-го століття.

Міжнародний європейський досвід свідчить, що функціонування інституту прямої конституційної скарги громадянина має свої функціональні та процесуальні особливості, і найбільш розповсюдженим

видом прямої конституційної скарги є можливість надати докази і судові рішення безпосередньо в судовому засіданні, які не врахували (або врахували) порушення суб'єктивних прав громадянина індивідуальним актом, який прийнято на підставі нормативного акта (закону). Скарга подається на закон, який порушує права і свободи людини після його опублікування (*action popularis*). Отже, у цьому разі ініціатива у здійсненні контролю пов'язана з конкретною справою. Проте слід враховувати, що коли йдеться про нормативну конституційну скаргу, індивідуальний акт стосовно громадянина не може оспорюватися і контроль Суду не може стосуватися нормативного акта (закону). Нормативна конституційна скарга може бути повною і частковою. Коли згідно з Конституцією України кожна людина може звертатися до Конституційного Суду з питання визначення конституційності оспорюваного стосовно неї закону, можливо стверджувати, що конституційне правосуддя, в першу чергу, гарантується судочинством. Варто наголосити, що в судовому захисті про неконституційність заявляє особисто громадянин. «Немає заявника — не може бути й Суду», — стверджують німецькі вчені-процесуалісти.

Однією з перших країн світу, яка закріпила інститут конституційної скарги на конституційному рівні, стала Швейцарія. Цей інститут був передбачений ще Конституцією Швейцарської Конфедерації 1874 року і отримав своє продовження в Союзній конституції Швейцарської Конфедерації, що була прийнята 18 квітня 1999 року та діє з 1 січня 2000 року [1]. Союзна конституція Швейцарської Конфедерації

відрізняється від більшості інших чинних конституцій тим, що значну увагу в ній приділено широкому спектру питань суспільного життя (освіта, наука, культура, навколишнє середовище, енергетика та комунікація, житло, праця, здоров'я, соціальний захист, фінанси тощо), у тому числі тим, що актуалізувалися в останні роки — проблеми генної інженерії, трансплантаційна медицина, сталий розвиток та збереження природних ресурсів тощо. Натомість значно менше положень Конституції стосуються питань, які визначають засади організації та діяльності державного апарату (частина п'ята «Союзна влада» Союзної конституції Швейцарської Конфедерації) [2].

М. Гультай, досліджуючи інститут КС в конституціях європейських держав зазначає, що конституційне закріплення права на конституційну скаргу міститься в конституціях таких держав ЦЄ, як Словенія (частина перша статті 162), Угорщина (частина третя статті 32/A), Словаччина (стаття 127, пункт «f» частини першої статті 130), Чехія (підпункт «d» абзацу 1 статті 87) та інших [2, с. 131].

В Республіці Польща положення, що стосуються конституційної скарги, містяться в розділі II «Свободи, права та обов'язки людини і громадянина», а також у розділі VIII «Суди і Трибунали» Конституції Республіки Польща від 2 квітня 1997 року [3]. Відповідно до пункту 5 статті 188 Конституції Республіки Польща, розміщеної в підрозділі «Конституційний Трибунал» розділу VIII Конституції, Конституційний Трибунал наділений, зокрема, повноваженням вирішувати справи «щодо конституційної скарги, про яку йдеться в частині першій статті 79».

У статті 79 Конституції Республіки Польща, що міститься в підрозділі «Засоби захисту свобод і прав» розділу II, закріплено: «Кожен, чий конституційні свободи або права виявилися порушеними, має право згідно з принципами, визначеними в законі, звернутися зі скаргою до Конституційного Трибуналу з питанням про відповідність Конституції закону або іншого нормативного акта, на підставі якого суд або орган публічної адміністрації ухвалив остаточне рішення про його свободи або права чи про його обов'язки, визначені в Конституції». Частиною другою статті 79 Конституції передбачено, що право подання конституційної скарги не поширюється на права, визначені в статті 56, а саме на право іноземців на притулок в Республіці Польща, а також на отримання статусу біженця. Конституція Республіки Польща визначає також суб'єктів подання конституційної скарги. У пункті «б» частини першої статті 191 Конституції закріплено, що з поданнями у справах, про які йдеться в статті 188, до Конституційного Трибуналу можуть звертатися «суб'єкти, визначені в статті 79, у встановленому в ній обсязі». Цікаво, що та сама стаття Конституції Республіки Польща окремо вказує на таких суб'єктів звернення до Конституційного Трибуналу, як управлінські органи одиниць територіального самоврядування, загальнопольські органи професійних спілок, а також загальнопольські органи організацій працевдавців і професійних організацій, церкви та інші віросповідні союзи, які наділяються цим правом у разі, якщо нормативний акт стосується питання, що охоплюються сферою їхньої діяльності (пункти 3, 4, 5 частини першої; частина друга статті 191 Конституції). Аналогічно

досвіду інших країн в Республіці Польща на конституційному рівні не визначаються юридичні наслідки розгляду Конституційним Трибуналом конституційних скарг, проте викладаються загальні наслідки ухвалення ним рішень у межах власної компетенції. Так, відповідно до статті 190 Конституції рішення Конституційного Трибуналу мають загальнообов'язкову силу і є остаточними. Таким чином, Конституція Республіки Польща закладає засади конституційної скарги, визначаючи для неї підставу — порушення прав і свобод, закріплених у Конституції, а також предмет і суб'єктів подання, тоді як процедурні питання її розгляду, вимоги щодо прийнятності та інші аспекти її нормативного регулювання містяться в Законі «Про Конституційний Трибунал» від 1 серпня 1997 року, а також у Регламенті Конституційного Трибуналу від 3 жовтня 2006 року. У цілому модель нормативної конституційної скарги, що функціонує у Республіці Польща, становить значний інтерес для України з погляду перспектив її запозичення. Як зазначив професор М. Саф'ян, який очолював Конституційний Трибунал Польщі, найбільш характерною рисою польської моделі конституційної скарги, що відрізняється від моделей інших країн, є неприйнятність будь якої скарги проти неправильного або неконституційного застосування закону. Польська модель має дві основні переваги: по-перше, вона дуже послідовна в тому, що наділяє Конституційний Трибунал повноваженнями суду, який не розглядає фактичні обставини справи; по-друге, забезпечується чітке розмежування компетенції Конституційного Трибуналу і звичайних судів [5]. Така модель конституційної скарги

створює певні складності для потенційних заявників, які прагнуть захистити свої права і свободи, оскільки вони мають пройти через численні інстанції для остаточного досягнення своєї мети — відновлення порушених прав і свобод. З іншого боку, унікальність інституту конституційної скарги полягає в тому, що завдяки йому особа не лише здобуває черговий засіб захисту та відновлення свого порушеного права, а й отримує реальну можливість впливати на систему законодавства країни, сприяти вилученню з неї неправових приписів та забезпеченню принципу верховенства права.

Правова система Литви не передбачає інституту індивідуальної конституційної скарги, яка дозволила б людям напряму звернутися до Конституційного суду. Згідно Конституції Литовської Республіки право звертатися повною мірою до Конституційного суду Литовської Республіки належить Сейму, не менше ніж 1/5 від загальної кількості членів Сейму, Президентові Республіки, урядові та судам

Менш ніж через рік після впровадження індивідуальної конституційної скарги в Латвії в 2001 році тодішній президент Конституційного суду Латвії А. Ендзіньш заявив, що навіть протягом такого короткого періоду часу стало очевидно, що інститут індивідуальної скарги був особливо важливим у становленні держави закону. За словами колишнього президента Федерального Конституційного Суду Німеччини Ю. Лімбах, принцип правової держави на основі верховенства права не буде забезпечено в Німеччині, якщо не існуватиме жодної можливості впровадження конституційної

скарги. Вона підтверджує, що конституційна скарга має сильний вплив на майбутні рішення, які будуть зроблені політиками, представниками органів державної влади, а також суддів. Юридична наука в Німеччині трактує право індивіда бути залученим до управління конституційним правосуддям як природно зрозумілою особливістю правової держави закону і як велике досягнення такої держави. А. Мавчіч зі Словенії вказує на те, що індивідуальний доступ до Конституційного суду стимулює демократизацію правового порядку, оскільки люди матимуть можливість ініціювати пряме і безпосереднє управління над законодавчою, виконавчою та судовою державною владою (залежно від моделі індивідуальної скарги). Можливість для людини безпосередньо отримати доступ до органу конституційного правосуддя активно пропагується в дослідженні під назвою «Про доступ громадян до конституційного правосуддя», підготовленому Венеціанською комісією у 2010 році. При наданні причин необхідності консолідації індивідуальної конституційної скарги разом з іншими засобами захисту конституційних прав і свобод важливо зазначити, що роль конституційної скарги не обмежується захистом конкретних прав людини. Одна з особливостей конституційної скарги, оскільки вона адресована саме до органу конституційного правосуддя, приводить до думки, що вона має ширше значення. Оскільки європейська модель конституційного правосуддя передбачає, що конституційні суперечки вирішуються спеціально створеним Конституційним судом або аналогічною установою, уповноваженою не лише оголосити про неконституційність правових актів між сторонами

(як в американській моделі), але також уповноваженою приймати рішення стосовно усіх. Таким чином, сенс індивідуальної конституційної скарги виходить за рамки захисту окремого інтересу; поняття індивідуальної конституційної скарги також захищає суспільний інтерес і весь конституційний порядок. Після того, як особі надається право прямого доступу до органу конституційного правосуддя, суспільство інтегрується в процесі конституціоналізації національної системи права. Крім того, у зв'язку з впливом конституційної скарги на сам орган конституційного правосуддя, слід зазначити, що в науковій літературі часто стверджується, що у випадках, коли фізичні особи визнаються суб'єктами, яким надається право на звернення до Конституційного суду, конституційний нагляд стає ефективнішим [6].

Відповідно до Конституції Естонії ст. 149, п. 27 індивідуальна конституційна скарга є юридичним засобом правового захисту для фізичної або юридичної особи для захисту її основних прав. Особа має можливість подати скаргу до Верховного суду Естонії, якщо державний орган, який здійснює владу, порушує основні права чи свободи людини, 33 Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1. 2019 і за умови відсутності або вичерпання інших засобів правового захисту [7; 8].

Очевидно, що створення інституту індивідуальної конституційної скарги є європейською тенденцією. Ширша чи вузла а модель конституційної скарги укріплюється в Албанії, Андоррі, Австрії, Хорватії, Чеській Республіці, на Кіпрі, в Німеччині, Угорщині, Латвії, Ліхтенштейні, Македонії, Мальті, Чорногорії, Польщі, Сербії,

Словаччині, Словенії, Іспанії тощо. Можна припустити, що через дану тенденцію широке впровадження конституційного механізму розгляду скарг може розглядатися в майбутньому в правовій галузі як певний етап еволюції конституціоналізму.

Література:

1. Союзная конституция Швейцарской Конфедерации от 18 апреля 1999 года // Конституция государств Европы: В 3 т. / Под общ. ред. Окунькова Л. А. М.: НОРМА, 2001. Т. 3. С. 536–579
2. Гультай М. Інститут конституційної скарги в конституціях європейських держав . Вісник Конституційного Суду України. 2012. № 2. С. 130-139. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vksu_2012_2_22 (дата звернення 15.03.2022)
3. Конституция Республики Польша от 2 апреля 1997 года // Конституции государств Европы:
4. В 3 т. / Под общ. ред. Окунькова Л. А. М.: НОРМА, 2001. Т. 2. С. 687–732.
5. Safjan M. Constitutional Complaint — a Tentative Summary of the Early Experience. URL.: <http://www.concourt.am/armenian/almanakh/almanac2002/193.htm> (дата звернення: 20.02.2022)
6. URL: <https://2022.uba.ua/>

7. Verfassungsbeschwerde. 1951 URL:
https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Verfahren/Wichtige-Verfahrensarten/Verfassungsbeschwerde/verfassungsbeschwerde_node.html.
8. Владикін О. Н., Друзь В. Д., ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1. 2019 . С. 30-34.
9. URL: <https://2022.uba.ua/>
10. Dmytry Byelov, Myroslava Hromovchuk, Daniel Berlinger. Modern doctrine of constitutionalism and classification of human and civil rights and freedoms: some aspects. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. Issue 3. S. 34-37.
11. Bielov D., Hromovchuk M. The Basic Law of the State: Legal and Political Content. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5. No. 3. P. 59–66.

Ставичний П.І.,
*адвокат, здобувач кафедри
конституційного права та
порівняльного правознавства
юридичного факультету ДВНЗ
«Ужгородський національний
університет»
e-mail: mail777lawyer@gmail.com
контактний телефон: 066-645-46-93*

ДОСТУПНІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ ЗАХИСТУ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ

Внутрішньодержавні інституції захисту громадянських прав кожної правової держави повинні відповідати критеріям доступності та ефективної результативності.

Критерій доступності, зазвичай вживається в розрізі діяльності судової гілки влади при зверненні до неї у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами з метою розгляду та вирішення їх відповідного правового спору.

Н.Ю. Сакара стверджує, «що певним аналогом права на доступ до правосуддя, яке закріплено у п. 1 ст. 6 Конвенції, є право на судовий захист, передбачене у ст. 55 Конституції України». [1, с.41]

Вважаємо, що неможливо реалізувати право на судовий захист у разі відсутності доступності до правосуддя, і так само не можливо реалізувати доступність до правосуддя у разі відсутності права на

93

судовий захист. На нашу думку, судовий захист не є певним аналогом доступу до правосуддя, оскільки вони є взаємопохідними. Доступність до правосуддя нерозривно пов'язана з правом на судовий захист, і навпаки. Очевидним є те, що Один із них не може бути реалізованим у разі відсутності іншого.

В даному контексті необхідно інтерпретувати доступність правосуддя як юридично визначену перспективу звернутися до судової гілки влади за захистом своїх прав та як наслідок отримати судовий захист.

Як зазначає В. Городовенко «...у правовій державі насамперед важливо мати доступ до правосуддя і можливість вільно, швидко, безперешкодно реалізувати право на судовий захист...» [2, с.178]

Із даного твердження також проглядається взаємопохідна особливість судового захисту від доступу до правосуддя.

Так, О. М. Овчаренко у своїй монографії досліджуючи доступність правосуддя та гарантії його реалізації відзначила, що «міжнародні стандарти доступності правосуддя можна визначити як сукупність міжнародно-правових актів, які містять положення щодо цих питань» [3, с.55]

Ці міжнародні стандарти повинні стосуватися не тільки доступу до правосуддя в міжнародних інституціях, вони повинні знаходити своє відображення і серед нормативно правових актів, які діють на території відповідної держави з метою їх практичного використання саме внутрішньодержавними інституціями.

Доступ до правосуддя у широкому розумінні свідчить про якісний стан правової системи (законодавство, органи державної влади, інститути громадянського суспільства, правова культура, правова свідомість, законність, правопорядок), яка спроможна ефективно вирішувати проблеми осіб, які знаходяться під її юрисдикцією. [4, с.29]

Зобов'язання держави забезпечити ступінь доступності до інститутів з урахуванням їх соціальної значимості, повинні базуватися на принципі «чим більше соціально значима інституція, тим більший ступінь їх доступності». У зв'язку з цим, внутрішньодержавні інституції захисту громадянських прав, як інституції надзвичайно великої соціальної значимості мають відповідати найвищим ступеням доступності.

Враховуючи той факт, що внутрішньодержавні інституції захисту громадянських прав складаються не тільки з судової влади, яка здійснюється незалежними та безсторонніми судами, а й з інших, які не є судовими, необхідно звернути увагу і на доступність саме до таких інституцій захисту громадянських прав.

Разом із судовим захистом, важливе значення відіграє і адміністративний захист, який є реакцією органів виконавчої влади на звернення громадян і вжиття ними відповідних заходів. [5, с.281]

В даному контексті, уваги заслуговує Закон України «Про звернення громадян».

Як зазначають І.М. Різак, Ю.М. Бисага, М.М. Палінчак, В.І. Чечерський, Д.М. Белов Закон України «Про звернення громадян», окрім того що забезпечує громадянам України ряд можливостей по управлінню

державними та громадським справами, він ще й забезпечує можливості по відстоюванню своїх прав (в тому числі громадянських) та можливості спрямовані на відновлення їх, якщо такі були порушені. [6, с.12]

Вважаємо, що звернення громадян є не тільки засобом захисту від порушень з боку органів державної влади, його потрібно розглядати як один із рушійних елементів спрямований на активізацію внутрішньодержавної інституції щодо захисту громадянських прав, яка має місце між початком звернення та досягненням очікуваного результату.

Так, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює свою діяльність на підставі відомостей про порушення прав і свобод людини і громадянина, які отримує зокрема за зверненнями громадян України, іноземців, осіб без громадянства чи їх представників. В свою чергу, звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства або осіб, які діють в їхніх інтересах приймаються та розглядаються Уповноваженим відповідно до Закону України «Про звернення громадян». [7]

Право звертатися до будь-яких державних або недержавних організацій, а також до посадових осіб має кожна дієздатна особа, маючи впевненість у тому, що подане нею звернення буде зареєстровано і вчасно розглянуто з прийняттям за результатами такого розгляду відповідного законного рішення. [8, с.184]

Рівень демократичності держави проявляється і через ефективність механізму реєстрації, розгляду та прийняття рішення по

зверненнях громадян. [8, с.185-186]

Розглядаючи доступність до внутрішньодержавних інституцій захисту громадянських прав, необхідно згадати і про конституційну скаргу. Дана скарга має відношення до захисту прав людини (в першу чергу громадянських) з боку органу конституційної юрисдикції, оскільки саме вона з урахуванням вимог передбачених законодавством надає можливість особам безпосередньо звернутися до органу конституційної юрисдикції.

Інститут конституційної скарги унормовує суспільні відносини у сфері прямого індивідуального доступу приватних осіб до конституційного правосуддя з метою визнання певного правового акта неконституційним. [9, с.112]

Окрім критерію доступності, не менш важливе значення відіграє і критерій ефективної результативності внутрішньодержавної інституції захисту громадянських прав.

Критерій ефективної результативності є похідним критерієм від критерію доступності, оскільки саме в порядку послідовності за доступністю, знаходить своє відображення.

Ефективна результативність як критерій внутрішньодержавної інституції захисту громадянських прав, полягає у швидкості і оперативності реагування, обґрунтованості і законності прийнятого рішення (дії), забезпечення виконання рішення (дії) спрямованого на захист громадянських прав.

Для досягнення внутрішньодержавною інституцією ефективної

результативності, потрібно максимально врахувати фактичні обставини конкретної ситуації, відкинути формальний підхід та включати еволюційну інтерпретацію, адже мова йде про фундаментальні права людини.

«Проблема ефективності стосується усіх сфер, видів, форм, методів організації життєзабезпечення людини. Найбільшою мірою це властиве управлінню як діяльності, що здійснюється людьми, стосовно людей та виключно в інтересах людей. Від ступеня ефективності цієї діяльності безпосередньо залежить добробут людини». [10, с.153]

Один і той же ефект може бути отриманий різними способами з різними витратами, і навпаки, однакові витрати можуть дати зовсім різні результати і це потрібно враховувати при досягненні таких результатів, незалежно від того наскільки вони є важливим. [11, с.623]

В даному випадку, враховуючи правову природу громадянських прав, потрібно розуміти, що досягнення результату при захисті таких прав є завжди важливим.

«Ефективність — це відношення здобутого результату до витрат». [12, с.41]

Ефективність діяльності суб'єкта владних повноважень, як показник його діяльності, відображає діяльність для якої характерним є якісне, своєчасне та у повному обсязі виконання, передбачених за посадою завдань та обов'язків за умови використання оптимальної кількості ресурсів (організаційних, кадрових, фінансових, інформаційних тощо). [13, с.96-97]

Вважаємо, що ефективність матиме місце при врахуванні особливостей життєдіяльності, що склалися в умовах сьогодення, нормативному впорядкуванні діючих норм та при необхідності прийнятті нових норм матеріального, процесуального права, які більш детально та широко регулюватимуть відповідні правовідносини. Також ефективність проявлятиметься під час реалізації інституцією своїх якісних та оптимальних заходів у обсязі необхідному для досягнення відповідної результативності у найкоротший строк.

Результативність матиме місце у разі породження юридично значимих наслідків, які в свою чергу відноситимуться до конкретної проблематики (конкретного питання) та будуть зрозумілими для суб'єктів, яких вони прямо та/або опосередковано стосуються або ж будуть стосуватися в майбутньому.

Відтак, критерій внутрішньо державної інституції – ефективна результативність, якнайкраще відобразатиметься при: - врахуванні особливостей соціального життя в умовах сьогодення; - ієрархічному впорядкуванні діючих норм; - прийнятті нових норм матеріального та процесуального права, що широко та детально регулюватимуть правовідносини; - породженні зрозумілих юридично значимих наслідків для відповідних суб'єктів з питань конкретної проблематики (конкретного питання).

Завдяки критерію ефективної результативності певної внутрішньодержавної інституції, можна більш повномасштабно та неупереджено оцінити потребу необхідності її існування або ж

вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : монографія / Н. Ю. Сакара. – Х. : Право, 2010. – 256 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2010/Sakara_2010.pdf (дата звернення: 14.01.2022)

2. Городовенко В. Принцип рівності громадян перед законом і судом / В. Городовенко. // Вісник Конституційного Суду України.. – 2012. – №1. – С. 178-186. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vksu_2012_1_37 (дата звернення 14.01.2022)

3. Овчаренко О.М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : Монографія / О.М. Овчаренко. — Х. : Право, 2008.—304с URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/ovcharenko_monografiya_2008.pdf (дата звернення 15.01.2022)

4. Ірха Ю. Б. Сучасні підходи до розуміння поняття «Доступ до правосуддя». Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні : Матеріали IV Міжнар. науково-практ. конф., м. Чернівці, 16 жовт. 2020 р. Київ, 2020. – С. 26 - 30. URL: <https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf> (дата звернення 15.01.2022)

5. Мазурчак О.В. Структура інституту звернень громадян. Університетські наукові записки. 2011. № 1. С. 279–282. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2011_1_48 (дата звернення: 27.12.2021)

6. Різак І.М., Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Чечерський В.І., Белов Д.М. Право громадян на звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та їх службових осіб – Ужгород, 2004.- 50 С.) URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5105/1/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4.pdf> (дата звернення: 27.12.2021)

7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 №776/97-ВР.Відомості Верховної Ради України. 1998, № 20, ст.99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.01.2022 року)

8. Адміністративне процесуальне право: Навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. Т.П. Мінки. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 320 с.) URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/3808> (дата звернення: 29.12.2021)

9. Гультай М. Конституційна скарга як інститут конституційного права. Слово Національної школи суддів України. 2012. №1 С.111-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2012_1_14 (дата звернення: 22.01.2022)

10. Мельник А.Ф. Державне управління : навч. посіб. / А. Ф. Мельник та ін. 2003. URL: <https://refdb.ru/look/1552741-pall.html>. (дата звернення 03.01.2022)

11. Худоба К. В. Ефективність інноваційної діяльності та процес її забезпечення. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 4. С. – 622-627. URL: <http://global-national.in.ua/issue-4-2015> (дата звернення: 03.01.2022)

12. Основи економічної теорії: Підручник / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. – Х.: Право, 2008. – 448 с. URL: https://www.pdmu.edu.ua/storage/kf_med/docs/JDsRWHOUnGYL1OGO0XUoMe8YDvHbOhZbfwHK7ugy.pdf (дата звернення 31.12.2021)

13. Котляревська Г. М. Адміністративно-правове забезпечення механізму звернення громадян в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 434 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2020/Kotliarevska.pdf (дата звернення: 29.12.2021)

Тарасевич Т.Ю.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічно-
правових дисциплін
Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
Вінниця, Україна*

ЕЛЕКТРОННИЙ РЕЄСТР ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЛЮДИНИ: РЕАЛІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОМАТИЧНИХ ПРАВ

Як відомо – головною метою науки є отримання нових знань. В останні роки у світі з появою технології CRISPR-Cas намітився прогрес у галузі геномного редагування та синтетичної біології. Наукові центри й інститути генетики та цитології щорічно створюють десятки об'єктів нової наукової продукції, зокрема геномні технології, методики ДНК-тестування, методичні рекомендації та інструкції, ДНК-колекції, бази даних про геномну інформацію тощо. Це дає змогу говорити не про окремі успіхи, а про високу результативність роботи у цій сфері та про сформовані бренди інститутів у галузі геномних технологій. Насамперед ідеться про генетичний паспорт здоров'я, в основі якого лежать створені методики молекулярно-генетичного аналізу, що уможливають отримувати унікальну персональну інформацію про варіанти генів, асоційованих зі схильністю до різних захворювань людини, враховуючи серцево-судинні патології, венозні тромбози, остеопороз [1]. Сюди також

входить діагностика генетично обумовлених причин невиношування вагітності, чоловічої безплідності та інших. Виявлення генетичних особливостей людини дає змогу проводити профілактику або ранню діагностику хвороб, правильно вибирати методи лікування, враховувати індивідуальну відповідь на лікарські засоби.

Надбаннями багатьох країн світу стали колекційні фонди банку ДНК людини, тварин, рослин та мікроорганізмів, у якому міститься понад мільйон цінних зразків ДНК та біологічного матеріалу, зокрема хворобо-орієнтовані колекції з низки мультифакторних захворювань людини, колекції ДНК спортсменів різних команд, зразки рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин [2]. Використання біобанку дає змогу не проходити етапу збирання біологічного матеріалу, що значно економить час та матеріальні ресурси для проведення досліджень. У рамках діяльності біобанку проводяться роботи з отримання еталонних ДНК-штрих-кодів, формується референсна їх база.

До основних нормативних актів у цій галузі варто зарахувати Модельний інформаційний кодекс для держав-учасниць СНД, Угоди з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності ТРІПС, Директиву 96/9 Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу «Про правову охорону баз даних», Директиву (ЄС) 2019/790 Європейського парламенту та Європейської ради від 17 квітня 2019 р. про авторське право та суміжні права в Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до Директиви 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС. Активний розвиток міжнародних

актів у галузі обороту даних приводить до розвитку національних законодавств країн світу.

У цьому напрямку рухається також наша держава. Зокрема, нещодавно (9 липня 2022 р.) Верховна Рада України проголосувала за створення бази ДНК в Україні. За ухвалення Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» (реєстраційний номер 4265) [3] проголосували 256 народних депутатів України.

У цьому законі зазначено, що геномна інформація людини – це відомості про генетичні ознаки людини. Законом також передбачено створення електронного реєстру геномної інформації людини, держателем якого є Міністерство внутрішніх справ. Відомості з реєстру є інформацією з обмеженим доступом та не підлягають оприлюдненню.

Відповідно до закону, державна реєстрація геномної інформації проводиться з метою: ідентифікації осіб, які вчинили кримінальні правопорушення; розшуку осіб, зниклих безвісти; ідентифікації невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла; ідентифікації особи, яка за станом свого здоров'я чи за віком не здатна повідомити відомості про себе.

Законом також передбачена і добровільна, і обов'язкова державна реєстрація геномної інформації. Обов'язковій державній реєстрації підлягає геномна інформація осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння або злочини проти основ національної безпеки України, проти життя, здоров'я, волі, честі, статевої свободи, статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, проти миру, безпеки та до яких за

рішенням суду застосовані примусові заходи медичного характеру. Вона проводиться коштом державного бюджету. Водночас добровільна державна реєстрація геномної продукції здійснюється на платній основі [4].

В останні роки обсяг геномної інформації подвоюється. Однак хоча геном людини був секвенований ще 2000 року, дотепер ідентифіковано лише 10-15 % генів, залишається невідомою функція 99 % ДНК [5, р. 3–5]. Значне кількісне збільшення обсягу та якісна зміна характеристик даних у поєднанні зі значними обчислювальними можливостями комп'ютерів, а також впровадженням технологій хмарних обчислень (моделі забезпечення повсюдного та зручного доступу на вимогу через мережу до обчислювальних ресурсів), інтелектуального аналізу даних, машинного навчання, створило нові можливості для здійснення генетичних досліджень.

Разом з тим учені та потенційні користувачі зіткнулися з низкою серйозних викликів, серед яких не тільки питання правової ідентифікації одержуваних результатів та встановлення найбільш відповідного режиму їх охорони, а також проблеми збереження таємниці приватного життя учасників досліджень, етичні питання.

Важливим аспектом забезпечення основ правопорядку є визначення правового режиму використання результатів генетичних досліджень щодо відповідності принципам гуманності та моралі [6]. У цьому аспекті цікавою є практика Європейського суду з прав людини. Так, у справі *Parrillo v. Italy* [7] суд розглядав питання про те, чи охоплює

право на повагу до приватного життя, передбачене ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, право на використання ембріонів, отриманих в результаті екстракорпорального запліднення (зادля передачі їх на наукові дослідження), а також чи поширюється на них право власності. Було відзначено, що з позиції саме італійського законодавства людський ембріон не сприймається як річ. Неприпустимо проводити його економічну оцінку. Ембріон є суб'єктом права та гідний права на повагу до людської гідності. Суд зробив висновок, що людські ембріони не можуть бути зведені до об'єктів власності у термінах ст. 1 Протоколу № 1 до Європейської конвенції та відмовив у задоволенні вимог заявника.

Важливою для формування практики також є справа *Costa and Ravan v. Italy* [8], в якій було позитивно вирішено питання щодо можливості використання допоміжних репродуктивних технологій та передімплантаційної генетичної діагностики з метою зачаття дитини, що страждає на генетичне захворювання, за умови, що заявники є здоровими носіями такого захворювання.

Наголосимо, що цивільно-правовий режим генів та геномних технологій нерозривно пов'язаний із правом на життя людини, забезпеченням громадянина кваліфікованою медичною допомогою, процесом лікування пацієнта. Тож подальша законодавча регламентація використання результатів генетичних досліджень, встановлення авторсько-правової, патентної охорони, режимів *sui generis* мають бути

пов'язані з дотриманням немайнових прав громадян з урахуванням публічних інтересів щодо забезпечення вимог моралі.

Варто зауважити, що перспективи геномного редагування також піддаються впливу законодавства про інтелектуальну власність та спеціальних нормативних актів. У цих умовах лише уніфікованість у підходах до нормативного регулювання в різних країнах дозволить забезпечити ефективне проведення генетичних досліджень. На цей процес має впливати судова практика з розгляду досліджень та певних маніпуляцій з генетичним матеріалом саме з позиції балансу публічних інтересів (моралі) та приватних немайнових інтересів (повага до приватного й сімейного життя) безвідносно до оцінки будь-яких майнових інтересів щодо відповідних об'єктів. Результати геномних досліджень та отриману під час їх проведення інформацію допустимо використовувати лише за дотримання прав та законних інтересів осіб, чії генетичні дані вивчаються з урахуванням низки етичних і технічних аспектів.

Загалом можемо підсумувати, що наукова стратегія правового регулювання геномної інформації людини на середньострокову перспективу – це здійснення комплексного підходу до вивчення ДНК людини. Адже наукові геномні технології не залишаються в лабораторіях, вони входять у наше повсякденне життя. Завдання ж інститутів генетики та цитології – поставити їх на службу суспільству та державі.

Література:

1. Adams J. Genetics: Big hopes for big data. *Nature*. 2015. Vol. 527. P. 108–109.
2. Berger B. and Cho H. Emerging technologies towards enhancing privacy in genomic data sharing. *Genome Biology*. 2019. No. 20. URL: <https://genomebiology.biomedcentral.com/track/pdf/101186/s13059-019-1741-0> (viewed on 11.07.2022).
3. Проект Закону про державну реєстрацію геномної інформації людини. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-derzhavnu-reestratsiyu-genomnoi-informatsii-lyudini> (дата звернення: 11.07.2022).
4. ВР проголосувала за створення бази ДНК в Україні: кого обов'язково внесуть до реєстру. УНІАН. 2022. 9 лип. URL: <https://www.unian.ua/society/verhovna-rada-progolosuvava-za-stvorennya-bazi-dnk-v-ukrajini-novini-ukrajini-11896446.html> (дата звернення: 11.07.2022).
5. Borovska P. Big Data Analytics and Genetic Research. International Conference on Big Data, Knowledge and Control Systems Engineering. 2017. 7–8 Dec. Sofia, Bulgaria. URL: https://www.researchgate.net/publication/323735972_Big_Data_Analytics_andGenetic_Research (viewed on 11.07.2022).
6. He K. Y. et al. Big Data Analytics for Genomic Medicine. *International Journal of Molecular Sciences*. 2017. No. 18 (412). URL: 109

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5343946> (viewed on 11.07.2022).

7. Parrillo v. Italy (Application no. 46470/11), ECHR Judgment of 27 Aug 2015. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157263> (viewed on 11.07.2022).

8. Costa and Pavan v. Italy (Application no. 54270/10), ECHR Judgment of 28 Aug 2012. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112993> (viewed on 11.07.2022).

Фарафонова І. А.,

*Аспірантка Національний технічний
університет «Харківський політехнічний
інститут»
м. Харків, Україна*

Феноменологічний та конституційно – правовий аналіз України

Проблема використання в українському правознавстві феноменологічного та конституційно-правового аналізу залишається невирішеною. Феноменологічний та конституційно-правовий аналіз України на сучасному етапі залучає безліч вчених у галузі права, які аналізують ситуацію в Україні з урахуванням чинного законодавства України. Феноменологічний та конституційно-правовий аналіз України ґрунтується на ідеальній правовій структурі права, який на практиці має розбіжність у реалізації конституції та права в Україні. Особливість феноменології права проявляється орієнтиром вивчення актуального права як соціального процесу з іншого боку потенційного права як універсальної ідеальної основи права.

Ефективність феноменології як методології дослідження правової дійсності є результативним і якісним критерієм. Феноменологія знайшла своє відображення у працях вітчизняних та зарубіжних вчених філософів та юристів: Г. Конінг, Г. Радбрух, А. Шютц, Ф. Кауфман, Е. Гуссерль та

ін. Важливе місце у дослідженнях філософа Е. Гуссерля займала феноменологічна редукція. Як метод дослідження права феноменологічна редукція спрямована на опис ідеальної структури права і переходить від емпіричного знання права до чистого знання [1]. У будь-якій правовій нормі проявляється ідеальна правова структура, яка показує процес реалізації норми. Феноменологічний похід може бути застосований як технологія дослідження чинного позитивного права.

Ідеї філософської феноменології увійшли у сферу юридичної науки та виникла феноменологічна школа права, яка показує актуальність досліджень на сучасному етапі. Концепції феноменологічної школи права були відображені в галузях права, а саме у конституційному, міжнародному праві, теорії та історії держави та права та інших дисциплінах з права.

Феноменологічна теорія права є методологією дослідження права, що виникла в результаті застосування феноменологічного методу в реальній та ідеальній структурі досліджень права. Феноменологія права постає як альтернатива соціологічному та природно-правовому підходу у розумінні права. Особливість феноменології права проявляється орієнтованістю дослідження як актуального практичного права та потенційного універсального ідеального права.

Конституційно-правовий аналіз України є нормативною правовою категорією, що визначається виключно нормами конституційного законодавства. Конституція України має найвищу законну силу і є основним законом держави і всього суспільства України [2,3].

Встановлені нормами Конституції України та законодавчими актами закони повинні проявлятися компетенцією та відповідальністю посадових осіб. Міжнародна практика свідчить про те, що ефективне функціонування держави можливе тоді, коли президенту реально і практично належить статус глави держави, а не просто вищої посадової особи, яка не може бути на практиці гарантом конституційних прав людини.

Згідно з Конституцією, Президент України є главою держави і виступає гарантом дотримання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [2,3]. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод встановила європейські стандарти забезпечення прав та свобод людини та гарантії їх на Україні [4,5]. Держава Україна зобов'язана дотримуватись Конституції та Європейської Конвенції [4,5].

Модель державної влади України, яка сьогодні функціонує, на думку багатьох науковців має низку негативних факторів. Це проявлено у суспільства різним соціальним статусом різних соціальних груп. Політична неструктурованість приводе до відсутності фактора відповідальності. Існує потенційний конфлікт опозиції та правлячої еліти, який набув відкритої форми протистояння. Це приводить до блокування законів у реальності і впливає на беззаконня в Україні у деяких питаннях вирішення права на Україні.

Роблячи висновок сказаному, можна підсумувати, що державні структури, депутати, члени партій, опозиція борються за повноту і єдність

своєї політичної партії, влади і самі порушують закони і Конституцію, показуючи негативний приклад для суспільства.

Література:

1. Гуссерль, Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Введение в феноменологическую философию / Э. Гуссерль. – СПб., 2005. -336с
2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ, 1996 р. – 56с.
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, N 30
4. Європейська конвенція з прав людини з поправками, внесеними Протоколами № 11 та 14 з моменту його набуття чинності 1 червня 2010 року.
5. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Рим, 4.XI.1950.

ЗМІСТ

Батанов О.В. Деякі проблеми конституційно-правового забезпечення європейської та євроатлантичної інтеграції України	4
Берч В.В. До питання про удосконалення порядку функціонування суду присяжних в Україні	13
Бєлов Д.М. Декларація про державний суверенітет – дороговказ змісту конституції України	16
Грицьків А.В. Співробітництво держав у сфері боротьби зі злочинністю: стратегія, структури та механізм	25
Громовчук М.В. Принцип гуманізму в конституційній практиці	32
Заборовський В.В. Діяльність опікунської ради національної асоціації адвокатів України щодо допомоги адвокатам в умовах війни	48
Куп'янська А.М. Інститут особливої думки як гарантія незалежності судді конституційної юстиції	55
Малімон В.І. Реалізація професійного потенціалу публічних службовців на засадах «системи заслуг» як потреба сьогодення	62
Неліна Н.В. Європейський вектор геополітичного середовища України	69
Продан В.І. Висхідні засади освітньої політики: Україна та зарубіжжя	76
Пулей В. Конституційна скарга в практиці зарубіжних країн	83
Ставичний П.І. Доступність та ефективна результативність внутрішньодержавних інституцій захисту громадянських прав	93
Тарасевич Т.Ю. Електронний реєстр геномної інформації людини: реалії правового регулювання соматичних прав	103
Фарафонова І.А. Феноменологічний та конституційно – правовий аналіз України	111

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Україна на сучасній геополітичній шахівниці світу: феноменологічний та конституційно-правовий аналіз

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ

**«УКРАЇНА НА СУЧАСНІЙ ГЕОПОЛІТИЧНІЙ ШАХІВНИЦІ
СВІТУ: ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-
ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ»**

м. Ужгород 14 липня 2022 р.